Белла Барцыц-ԥҳа

ИҾЫМШӘАЗ АШӘԤЫЦ

Ашәҟәҭыжьырҭа ‘’Алашара’’
Аҟәа – 2004

АВТОРИ АШӘӃӘИ РЗЫ АЖӘАҚӘАК

‘’… Сырҭыҵлоит споезиатә цәаҳәақәак,
Мыткәмак ианҭамзо сҿахәҳәатәқәа…’’

АшәӃәы автор

Барцыц Белла Урсӄан-ипҳа диит 1945 ш. февраль 23 рзы Гагра араион Бзыҧҭа ақыҭан, Арасазыхь ҳәа иахьашьҭоу абахә ашьапаҿы. Бзыҧҭатәи абжьаратәи аҧсуа школ даушьҭымҭоуп. М.Горки ихьз зхыз Аӄәатәи аҳәынҭқарратә рҵаӷаратә институт далгеит.

Усураҳәа раҧхьатәи лшьаҿақәа еихылгеит арадиодырраҭара ‘’Ицәажәоит Гагра’’ адикторсгьы, акорреспондентсгьы, Гагра аҧсыуа кьыҧхьрҭатә органк аныӄамыз, аҧсышәала цәаҳәак анҭымҵуаз аамҭазы. 1970 шықәсазы раҧхьаза акәны Гагра аҧсуа школ анаадырт аамҭакала уаӄагьы аусура далагеит.

Қырҭтәылатәи Акомпартиа, Гагратәи ақалақьтә комитет актәи амазаныӄәгаӷьыс Қапба Енвер Ерасҭаиҧа даныӄарца, аҧсышәала агазеҭ ирцәажәеит 1983 шықәсазы. Убри инаркны арадио аҿгьы агазеҭ аҿгьы корреспандентс аус луан иадыркаанза…

Иахьа зхы иақәиҭыу рҿиаӷоуп. Иҭлыжьхьеит ашәӄәқәа: ‘’Азыхь хәҷы’’, ‘’Ашьыжь’’, ‘’Ашьац иацәа’’, ‘’Ихәрарӷьагоу Бзыҧ ацҧхьқәа’’, ‘’Зуазашәа рлабашьахаз’’, ‘’Ражден Гәымба’’. Уажәы иҭыҵуа ашәӄәы ‘’Иҿымшәаз ашәҭыц’’.

Белла Барцыц-пҳа лпублицистикатә ӷьымҭақәа иаарылыҷҷоит ҳәа ҳҳәар ӄалоит уи аӷьышьеи иалҧшуа асахьаркыреи рыла. Араӄа иаарҧшуп а-40-тәии а-50-тәии ашықәсқәа раан Аҧсни аҧсуа жәлари бӷеиҵыхрак рымҭазо ақырҭуа шовинизм ҳҳаҧаны ҳшыӄаз. Ҳашколқәа ақырҭуа школқәаны иӄаҵаны, аҧсуаа ҳабыз ҳҿырхырц ишаҿыз. Иара убри аамҭазгьы аҧсуаа

еиҳагьы аҿеидкылара ҟарҵо ишалагаз, ирныруаз ақәғәғәарақәа жәҩахырла ишьҭыхны, реаҵамырхазакәа ԥхьаҟа ишеихаз. 37-тәи ашықәсқәа рзы аԥсуа интеллигенциа ԥхьагылаҩцәа шьаҭанкыла ишықәырхызгьы, хра злоу ауаа рыҿиара ишаҿыз.

Убас, ашьха зыхь еиԥш дыцқьаза, аҵыс мҩас еиԥш дԥырууа, лыхшыҩи, лҵареи, луси еибаго иаагылаз, Гагра ақалақь аҟны ииз аҭыԥҳа Ирина Леуанти-иԥҳа Қапба илызкыуп аԥхьаҩцәа ишәымҵоу, ''Белла Барцыц-ԥҳа лҩымҭа ашәҟәы ''Иҿымшәаз ашәҭыц'' зыхьзу.

Ашәҟәы аҟны зықәра намзаз аҳақьым қәыԥш лара лҟазшьеи, лдырреи, лҳақьымратә заанаҭи рыла Гаграа иеицырдырыз, аха аамҭа кьаҿк ада иранамхаз Ирина Леонти-иԥҳа Қапба лсахьа ҭыхыуп даараза исахьаркыу повестк аҟны еиԥш.

Автор ашәҟәы зызкыу згәахәтәқәа инагзаны ирхьымзаз Ирина Қапба лхаҿсахьа игәыллырҭәааз анаҩсгьы лсахьа ҭырхуеит илхаану, дызгәалашәо азәырҩы.

Аԥҳәызба сиир Ирина Қапба лсахьа ссири луси реимадара ибзиазаны лҵара анагзареи, лҿабызшәа хааи, ахаҵамԥҳәыс ззырҳәарыз лыԥҳәызбаеибагареи, луаажәлар рзыҳәан лпатриотизмреи, ҳақьымк лаҳасаб ала лдырра ҵаулеи баша публицистикатә ажәала акәымкәаны акыраамҭа ухаҿы иаанхартә раарԥшра лылшеит ашәҟәы автор.

Белла Барцыц-ԥҳа лҩымҭа ашәҟәы ''Иҿымшәаз ашәҭыц'' иагьҭоурыхтә ҩымҭоуп иагьажәабжь дууп.

Владимир Басариа

‘’…Иҟоуп убас шьхазыхьқәак, аарҩара иагьа иғәғәазаргьы иҭамбо. Мамзаргьы, иагьа иџьаауазаргьы ихымбылуа ашәҭыцқәа урҭ иугәаладыршәоит Ирина Қапба леиԥш зыуаажәлар рзын ишаз, рхылԥ рзын зыԥсы ҭаз, дара рзын ибылуаз, зыхаара ахьынкакәаз гарак ныззџьаургылашаз ҵлаԥшзак ахьшьҭиааува…

Енвер Қапба
Жьҭаарамза 10, 2004 ш.

ИҾЫМШӘАЗ АШӘҬЫЦ

Ҳазныу ашықәс азы зшәышықәсахьџра азгәарҭараны иҟоу Гагратәи абжьаратәи аҩбатәи аурыс школ аушьҭымҭацәа шәҩыла рдаракәцқәа рџаулара Аԥсны аԥшьыцгьы еицырдыруа иҟалеит.

Аԥсны азын ари раԥхьазатәи урыс школзар, Ирина Леиуанти-иԥҳа Қапба 1947 шықәсазы хьтәы медалла иалгаз раԥхьатәи аушьҭымҭоуп. Абаҩхатәра ссир змаз аԥсуа ҭыԥҳа убри ашықәс азы Сталин ихьз зхыз /1957 ш-нза иахын/ Москватәи амедицинатә институт лҭаџара Аԥсны зегьы азын иауит хьыџәџәара. 1953 шықәсазы ихлыркәшеит Диплом ҟаԥшьыла. Иахьан-загьы згәы дыззалымхыц иреиҳау аџараиурҭа илы-цылгаз Павел Шастин Виачеслав Таболин, Вл. Гольиаховски / ахәҷтәы поет/, Афанаси Чоговазе уҳәа шәҩыла дызлагылаз иахьа иџарауаахеит, ипро-фессорцәахеит. Класск аҿы илыцтәаз ракәзар Гагра ақалақь агәаҿтәи ахәшәтәырҭа аиҳабы, Аԥсны зеаԥ-сазтәыз аҳақьым Валентина Николаи-иԥҳа Чачба, зызбахә ҳамоу ашкол ианџаҩыз инаркны аџареи аазареи знапы рылакыз, аматематика арџаҩы, ашкол адиректор, ааигәа Ахьз-аԥша аорден занаршьаз Ирина лаҳәшьа гәакьа Аделаида Леиуанти-иԥҳа Қапба, иара убас еиуеиԥшым

аамҭақәа рзы араҟа аҵара зҵоз, абрантә зхатәымҩақәа ирнылаз Ольга Антон-иҧҳа ГРИШЬЕНКО /Москва инхо/ . Ирина Қапба депутатс лыхьӡ ықәзыргылаз, зымаҵ луаз, зыжәлар рхьаа дара раҧхьа зцәеижь ианыруаз, изылаҧызшәоз, уи дыз-дыруаз иахьанзагьы Гаграа рнаҩсгьы Аҧсны инхо абиҧарақәа рацәазоуп. Абри ашкол иаушьҭымҭацәоуп ашкол ашәышықәсахьҵра аҿынза изымнеиз, Ирина ӡеылҿызшьаауаз Қапба Енвер Ерасҭа-иҧа, апе-догогикатә ҵарадыррақәа ркандидат Галина Ҳақы-иҧҳа АҨЗБА, дара реиҧш жәҩахкыла иаалухыша аха-тәрақәа. Урҭ зегь ртәы нгәылырҭәааны иаҳҳәоит хазы акьыҧхь иазҳархиаз ашәҟәаҿы…

1953 шықәсазы Гагратәи ахәшәтәырҭаҿы педиаторс аусура хацзыркыз Ирина Қапба лаҧшьгамҭала иара убраҟа еиҿылкааит амедицинатә ҵараиурҭа, /мед.учил/ алекциақәа дырзаҧхьон, адырра ҵаулақәа змаз зпрофессионализмра ҳаракыз медицинатә усзуҩын. Зыхьӡи зыжәлеи еидкыланы ирҳәо иҟалахьаз Ирина Қапба ҧшралеи сахьалеи аимхәыц иаҩызаз аҧҳәызба зынза имаҷзоуп инылҵыз.

Аҵарауаа дырҵарауаҩхоит ҳәа иззыҧшыз, зырҵаҩцәеи зҩызцәеи нлыҵаҧшратәа еизҳахьаз, ишәхьаз, иҵегь аҳаракырақәа рахь днеиаанза лыҧсҭазаара ҿахҵәеит. Ари ааха дузза анаҭеит Асовет медицина, усоуп ишырыҧхьазо лабиҧара; аҵара лыцызҵоз, илхааныз, дыздыруаз, 74,75,76 шықәсахьҵра аиуби-леиқәа разгәаҭара иаҿыу.

Дыззымдыруазгьы ргәы иамысыр ауам лынҵыра ахькьаҿцәахаз… Аха Ирина Қапба лыла агәра аагоит ужәлар ргәаҿы унхарцаз, ма шәышықәса нуҵызшәа уҟаларцаз, лара иланеишьаз ҩажәеи жәаҩагь шазхо…

Мракоуп ишыжәбо адунеи зегь иазеиҧшыу,
Аха иҩаҵаҧшыз деилнахуам азәгьы.
Насыҧкоуп ишьҭызхуа жәларык ирҧеиҧшыу,
Жәибжьгьы узхозаап шәышықәса анҵразы…

...''Ицәажәоит ГАГРА!'' – ҳәа раԥхьаза акәны аԥсышәала аефирахь санҭыҵыз амш аҿеноуп.

– Иаҳӷәаԥхеит, аусураҿоуп аԥышәа ахьурҳауа, усоуп зегьы ҳшалагаз, шьҭа анаҩстәи адырраҭаракәа бҿырзыҟабҵоит, – иҳәан арадиокамитет аредактор хада Ал. Мушькәдиани, саԥхьа инықәиҵеит аԥхьаҩцәа ирылсхьаз агазеҭ ''Авангард'' аномеркәа ԥшьба. Иахьа дынхоит Киев, дышәҟәыҩҩуп.

– Қырҭшәала ианыу сара ибзеиҭазгоит, урысшәала икьыԥхьыу нацҵаны бшәымҭақәа /бминуҭқәа/ ирҭазо аԥсышәала иазбырхиоит, – иҳәеит аҵара иҿазкуа, аха инеишьҭагылаз сызҵаарақәа ддырхынҳәит, ахы налдырҟьазшәа изшьхәак иаҳа днахагьежь-нахаҵәиит. Нас сааҩсан игылаз асқам аҿы днатәеит.

– Ишԥа, ажәлар зыԥхьахьоу мацаралоу, еиӷьзами анаплаккәа рахь сныҟәаны азызырҩцәа зырлахҿыхша ажәабжь ҿыцқәа азеиҿыскаалар, ус ами ишаҭахыу арадио?!

Азныказы дааихәлахеит, сызҵаарақәа нхеит ҭакда.

– Ус азин змоу аурыси аҟырҭуеи аҟәшақәа роуп, избанзар урҭ аҩ-бызшәак рыла иҭыҵуеит ҳгазеҭ, ҩбагьы акырза ҵуеит арадиодырраҭарала идәықәырҵоижьҭеигьы, – насаҭеикит.

Сгәы шааиҵанархазгьы гәеиҭеит, иҭак шсыдсымкылазгьы инырит, аха бзиала ҳәа ҳаиԥырҵит.

Сдырраҭара хыркәшаны сахьаадәылҵыз Кьехир-иԥа Бориси Чамагәуа Ҳарази сзыԥшны игылан. Иааира дук ашәгәашә еицааҳартызшәа исыдныҳәало иаас-ԥылеит.

Уажәазын ззин ҳарҭаз ҳазҳархоит. Уи аҟарагьы ҳгәыӷуамызт, насгьы заҟа аамҭа ҵуазыз ҳазыԥшызижьҭеи. Ҳажәлар аԥсышәала иазызырҩратә иахьыҟалаз, ибырҭаз аамҭа кьаҿзаргьы, аиҭагақәа рыла акәзаргьы ибзиоуп ҳҳәароуп, иаҳҭахқәоу зегьы ҿенак ала иҳазазом. Акультура Аҩнаҿы бызхагылоу аԥсуа литературатә кружок аҿеиҵнахроуп, уи хадоуп

ҳа ҳзы, аҿар, иҩҩуа адҳаҧхьалап, ҧыҭҩык аҧсуаа ҳшыҟоу, зегьы ирыцкыу ҳбызшәа ада ҳшыхәшәым агәра дҳаргап, аҧсуа школгьы аргылара напы адыркышт, ишнеиуа ҳгазеҭгьы аҧсышәала иҳарцәажәароуп. Уаҟагьы аус зураны иҟоу бара бҩызцәа ракәхоит, ҩаҟтәы азәгьы ҳаизыҧшзам, ус хәҷы-хәҷла бнеила ҳәа исылабжьон. Сақәшаҳаҭхеит. Аха схы сгәы сымахьхоуп аҩныҟа сшыхынҳәыз. Саб иашьа иҧа Мкан иҟны сыҟан. Аихазеиҧш ихьанҭаз сгәы сымахьхоуп рашҭа сшынҭалаз. Аҩнылаҟә аган аҿтәи ашәшьыра ҏеаҭаны итәан Мкан иҧшәма Шьушьеи, лаҳәшьаду Қсениеи, Антонина Аҩз-ҧҳаи, Нанаа ран Хьымори. Амца ҏеықәтәаны убас еицәажәон, сара срызгәамҭазеит. Аҧсшәа ҳалымҳәеит ҳәа ргәы иаанамгарц азы абзиара шәымаз сҳәеит сырҧырхагахарҳәагьы сшәаны сыбжьы ныҵакшәа, аха уи акәым, ахысыбжьгьы раҳауа иҟамызт. Нас инрыварххны иаартыз ашә сынхыҵын, аҧенџьыр аҧхьа игылаз систол снахатәеит. Реицәажәара исыхнарҧсааит сааҧсарақәа.

– Шәныхак ҏҿы снеиргьы сқәуеит лара илаџьалны дшымҧсыз. Дара реиҳа адырра ахьлымаз, дышқәыҧшыз дахьҵараувҩхаз, ахарагьы дышцоз рбеит, иҳахьыц ауми. Ҳазфалацыз роуп даҳцәызфаз! – Антониа дцәажәон лыҧсы ҩынкәкәло, убри аҽеноуп ларгьы раҧхьаза данызбаз.

– Ҩажәижәибжь раахыс, идырӡыз усгьы идырӡит, аха урҭ инареиҳаны заҟаҩы Аҧсны иналымгазакәа ирылгахьоузеи. Макьанагьы ҳабаҟоу! Иаангылоит ҳәагьы шәгәыӷуама? Есжәашықәса ракәм, есшәышықәсабжа Ира илеиҧшу азәы дҭадырхозаргьы иаҳнымҧшзои. Ус-ус мацара заҟа шьҭра еилыршьаахьада? Еиҟәыҷҷаа ицоз сгәы иҭҳәааны дцәажәон зықәрахь инеихьаз, зыхьӡи зыжәлеи еидкыланы ирҳәоз Қсениа. Шықәсқәак рыла илеиҳабыз сабеҳәшьа лҟазшьа ирласны дысзааигәанатәи. Азәи-азәи аҳәаха рибаҭомызт, иҧыҵәҵәа-ҧыҵәҵәа бжьацә /епизод/

хьыршәыгә иҟоу зегьы ныбжьаршәуа, сара сзын, шьҭа хыҭҳәаара зламыз ахҭысқәа ирылацәажәон. Акраамҭагьы ''иахыкәшеит'' Гагра агәаҿҭәи ҳҳәшәтәырҭа: хар змам аԥсыуак амедицинаҿы ҵара дук иманы, аусура иҭахны днеир, амилаҭ еилыхыԥацәа ируам рымҳәарц зны ивагьежьуан, иқәнагоу аҭыԥ ирҭар рҭахыцәҟьоушәа, аха нас ацәхыԥахь дниаргон, ма дыԥсыеушәа ажәа рышьҭуан. Абарҭ зегьы ишьаҭаркыз ҿырԥштәыла еиқәрԥхьазон. Рзызырыԥра қәкыс ишсымамызгьы сагәланахалацәазаап, ишыздыруаз сеынрылызган аусура салагеит. Ахәшәтәырҭа алахьынҵа злахьынҵаз ''авангард'' адаҟьақәа аасыртит. Зны аус рыдызуларц сызбеит ақырҭшәа ахьынтә аурысшәахь ииаганы исиҭаз астатиақәа. Зызбахә рҳәоз зегьы қырҭқәан. Уеизгьы, иара урысшәала икьыԥхьызгьы, КПСС Ацентр Комитет иатәыз информациақәак алаҳамҵозар. Урҭгьы дара ирыхьзныԥлан. ''Шьҭа бахьынзатәоу абарҭ еилыҟәшәала'', ҳәа, ахәази ашырзи неилаԥсаны зыԥҳаԥса илызҭаз Анԥса лцәа рхыскааун средакторгьы астатиақәа равторцәагьы. Иашоуп, иахьа алкаа ҟасҵозар, аурысшәа аҟнытә аԥсшәахь акы аиҭагаразы аԥышәа снаҭеит уи, аха арадиозызырыԥцәа рзын исылшоз амԥа арҭозҭгьы, рлымҳақәа ''зхәышәтәышаз'' аматериалқәа рыԥшаара сеазысшәон, аԥсуа зызырыԥцәеи сареи ҳаизааигәанатәгәшьон, аха ... Ҳанзҟыз инаркны, ҳзаазоз хҭаацәарақәа, ҳкәыршақәа реиԥш ҳцәеижь ирцәадлахьан арзра, аибашьра, каканрыҵцас аԥсуара агәы агәлхны изфалоз ақырҭуара. Абарҭ зегьы ԥ-секторк змаз /аԥсуеи ақырҭуеи/ арахь аԥсуа школ ҳәа изышьҭаз Бзыԥҭатәи ҳҳәышҭаара ду аазамҭа сзын излацәажәаз сзышьцылахьаз ажәабжьқәан, усмоу зынза сызхаанзақәамызгьы. Нас сдырраҭара аматериалқәа зымԥа иныкәсҵан дара злацәажәоз сыблакнот ахь риагара сналагеит. Сҿаԥхьа даагылон лбара акәм, патреҭк аҟнгьы зцәаара снахьымԥшыцыз аԥсыуа ҭыԥҳак. Лсахьа убасеиԥш иҭырхуан, изырыԥуаз

ибарҭан дызтәыз дызхылҵыз рымацара шракәмыз. Дқәыпҵшын. Аха убри иҭагзаны аӷазаракқәа рахь дӷеихьан. ''Лыпсы нылхыхны ичымазцәаз ахәҷқәа инархалҵон'', – лҳәеит руазәы. Еиццәажәон, имариамызт рыуа изҳәаз лалкаара, аха уажәы-уажәы асаркьа апарда сналпшны исбарҭан азы иахьанзагьы рсахьақәа сыцәмызцт. Зҵаарак нрымҭазакәа еилыскааит дышхәычтәы ҳақьымыз. Гәнаҳарыла дышгәыларшьызгьы... ''Ашьа Елена ҳәа изҿыз лан лакәын. Апҳа дыпсит, ан дынхеит?!'' – сқәыпшра ацәа инҭзызааит. ''Зыбнаҟа, хыгашьас иҟарҵозеи нас абри зегьы?!''– сгәы хыц-хыцит азнык азы. ''Иақәмшәац иоуп апсра ианымшәо џьызшьо'', – сабеҳәшьа лхы иалырхәалоз лажәаса саамӷахнагеит. Агазеҭқәа снарыхан сыбла иахьыҵамшәашаз исҵәахит. Уи ҭыҵуан урыс бызшәалеи қырҭшәалеи. Са схаҿы уа избомызт, аиҟарамра ирыбжьашәахьан сгәы... Абарҭ злацәажәо ауми ҳажәлар рхьаа, арадио, акьыпхь. Ателехәапшра рыла ауми урҭ шаарпшлатәыу, ажәлар ишырхьыгзатәыу. Абарҭ злацәажәо ауми иҭцаалатәыу, рапхьагьы иргылатәу. Анҭ иеиҭазгақәо рыла ицәырызгозеи, сыжәлар ишпарыдыркыло. Сгылеит, сызлацәажәоз аидара ансзышьҭымх. Усҟан схала ацәажәара салагахьан. Еиҵысхит еиџьыз сыбга. Зегь рапхьаза снахыццакит зызбахә рҳәоз аҭыпҳа леиҵба, ашкол аҿы аус луеит ҳәа излацәажәоз лбара.

Абри амш инаркны зқәыпсычҳабжьқәа ҳашҭа иазынхаз Нанаа ран Хьымор, Антонина, абеҳәшьа Қсениа џьара иаасықәшәацыпҳьаза сҿапхьа даагылон зсахьа сгәы иҭарсахьаз аҭыпҳа гәлымҵәах. Шьушьа, саб иашьа ипҳа лакәзар, ибзианы дылдыруан азы, изҵылгалакь лыхьз лқьышә иқәкын. Мызқәак аацхьанеипш, асовет мчра амшныҳәа мӷапыргон ''Колоннада'' ақттә залқәа руак аҿы.

– Быпши, иббарц ибҭахыз а-Қап-пҳа, арцаӷы, абни лоуп, – дыслырбеит сааӷсан итәаз Олиа Пҳлиа-пҳа.

Исымбацыз, аха изныкымкәа зызбахә саҳахьаз Ирина Қапба дылнысхырц сылнеимдалон. Лаҳәшьа, лыхьзи лабхьзи неидкыланы иуҳәар дак зылпсаауа, зхатәы хьзыцәҟьа зхы нахызбаауа, цәаҳәацк анапыс-цоззаалакгьы сапхьаҟа иааиазго сапхьаӡ. Убри аҟнытә хьыз шьараны илыстоит ''Лаҳәшьа''...

* * *

Анасып иаӡызоуп арҿиара, арҿиаӡы иапцамтақәа. Иарбан цәаҳәазаалакгьы иамоуп ахатәы цәырцрақәа. Ацыцра ӡеазызкуа азиасгьы, ирҳәоит, жәашықәсала адгьыл ицахәыцуеит ҳәа. Зны ицшаауеит, нас ихьшәа-шәахоит, ишәахпсараха еибафоит. Сыцыцып, уи иаҳа имариазаргьы, аха амшын аҟны сназаратәа сазы-ҟацоумашь ҳәа ашьхақәа ирызцааууеит, рҳәоит. Убри азоуп азиас ҳәа ахьз замоу, ахатәы хьзы изапсоугьы. Имиц диаанза ахьзқәа изыпшаара ҳшалаго еипш, азиас ыцыцаанза иара ахала иапшаауазаап ахьз. Аха убри ахьз ахцара агәапхара знато ауаӡы иоуп.

Усоуп Қапаа ргәашә жәашықәсала сышлавс-ӡавсуаз. Амӡахыцразы схы нақәкны акырынтәгьы снылагылақәахьан. Зегь рапхьа истахын ран Ашьа / Елена/ лыҿцәажәара, асазқәа ирызкны имаҷымкәа илдыруаз аҳәамтақәа лҿыгара. Қарт апсуа чара еишәак ҳанахатәоугьы, ҳныҳәаҿақәагьы гәхәажәқәак пыдмыр-тыр рузом. Убас ашықәсқәа нрықәршәны акыр инаскьаганы ицәахыу дара ргәхьгьы сырҿыхар, мап, мап иахьатәиала иазаанысқылап шысҳәа-шысҳәоз Ашьа лыпстазаара далцит. Ари иаҳагьы сгәы ӡеаннацеит. Ирласны лыпҳа ильҿцәажәатәуп, – ҳәа сгәы интаскит. Усоуп иазыпцәаз аамта агәапхара иснатаз ала иааины ишаасыдгылаз уи Амш...

''Изымцаныҳәо ацлагьы жәлас иамоузеи ҳәа итырцаауеит. Агәацәа кны идырныҳәогьы дызхылцда,

дызустәада, дышпараазеи, анцәеи иареи ирзеилоузеи ишьапы кны ддырныҳәаратәа ҳәа ихы-ицыхәа еилырымкаарц залшом. Саргьы исуалпшьоуп Ира дызхылцыз рыла салагарц…

Апартиа азеипшуаажәларратә усзуюык иаҳасаб ала, 1924 шықәсазы Гаграќа даашьтын Қапба Леиуанти / Леиуа/ Давид-ипа. Диит 1928 шықәсазы Очамчыра араион Гәып ақытан, анхаюы итаацәараҿы. Ари атцара змаз, зыуаажәлар рҿы зхатәара шьақәгылахьаз азәы иакәын. Ижәлар рќны игәра ргаратәы дышәхьан. Ареволиуциа ќалаанза аус иуан Аќәа акәрорттә усбартәа административтә аппарат аҿы. Акәрорт аганахь ала аброуп ипышәа аеахьартбааз. Гаграќа усура ииагара шьатәасгьы иамоу иароуп. Рапхьа днарышьтит Гагратәи анагзком Ахантәаюыс, нас атерсоветкәрорт ахь. Уртә ашықәсқәа рзы Гагра зшьапы алазкхьаз апсуаа зынза имачюын. Даеазәы дацлеит ҳәа анраҳалакь, еигәырґьаны ипылон. Нас аамтәала акәзаргьы ихы зыюнеикшаз акы изыпшаараз ицхраауан. Нас тызтып маншәалак изалхра иапшьыргон. Иртахын пытюык апсуаа абра реынеицыхны, инхо-инцуа, рыжәюахыр еибыртарц. Убри аамтазын зыпхәызбара итагылаз Ашьа Аюз-пҳа илапш дыцашәеит Леиуанти Қапба. Игәапхеибашьеит, еиларцеит рыпстазаара. Рапхьа инхон амузыкатә школ авараҿы абахәра иаҿагылаз аюнаҿы.

Леиуан Қапба … Леиуа дааит, Леиуа Гагра аматцура иртеит, Леиуа дыжәбахьоу ҳәа ирымҳәац џьышьа ихьз рҳәон, Гәыпаа.

Ибара еигәырґьон, хыбаарыла иазыќан ихьз Леиуа ҳәа акән ишишьтәаз зегьы. Ирҳәон убас раќара шрыцнатцо убартаны. Иара иапхьаќа нхара арахь иаахьаз реипш, пытк ишьапы данаахгыла иашьа Ерастагьы арахь дааигеит. Уи аюны дара рзын имышьтабзиан, Гәыптәи рыюнду ирзаюызаха аицынхара иалагеит аешьцәа. Уброуп иахьиз Ераста ихылц Вианор, Натела, Енвер, Леиуанти, ипҳацәа Ирина,/Ада/.

Гагрыԥшьтәи аԥшьа-шьхаҟәа инрыцԥаршәны анхара иалагаз агәрҕьара рыман. Ашьеи Енвери ран Лида Џьиқьиа-ԥҳаи рҳәоу неибытҭаны рхәыҷқәа раазон. Абра неилшәарак рымамкәа шәышыҟәсала рыбжьара мцык збжьымԥрааyа ишеизааигәанатәуаз збарҭаз аешьцәагьы ӷенак еибамбар рзычҳауамызт, рхәыҷқәагьы, ранацәагьы, рабацәагьы рыҟәкы хада абри аҩыза аазара акәын. Леиуанти аус зциуаз милаҭрацәала еилан, ҳаҭыр иқәрцон, аҿиарамҩа ианыз акәрорт аҿарҭбаауан, иара иаҭахыз азәы иакәын азы аҩны аргыларҭа аҭызҭыԥ изалырхит. Аха ихымацара акәмызт дзызхәыцуаз, Ерасҭа изынгьы аргылара иаԥшьигеит. Ҩыџьа аешьцәа Гагра реиҿыцра – ари рымала ирныҳәамызт, ирыдызныҳәалоз ԥыҭҩык ацлеит. Аха ауаҩыҟәра анцра лахьынцас изанеимшьаз Леиуанти харак имгакәа иԥсҭазаара далцит.

Убри ашьҭахьоуп Ашьа данлыхша Леиуанти збаха дахьымзаз Ада. Аеҳәшьа длырҳаит Ирина. Ҩыџьа азҕабцәа, ҩ-дунеик, ҩ-хылцшьтрак рҭыԥҳацәа. Иаԥсахаз аҭыԥҳа иҩынтәны дышԥоу еиԥш, иҩынтәны дҭыԥҳаую ҳәа ажәасак рыман Ацанбаҟәеи Агечбаҟәеи.

Апҳа данилакь ихысуан, анцәа ҳашьаҭа азирҳааит ҳәа. Аԥа илцша анилцлакь акәын ианхысуаз. Абарҭ аҟазшьақәа рашәа адоуҳатә мчы змаз, Ашьа анра иԥшзаны аныҟәгара зылшоз шлакәыз ааԥшхьан. Убри азын ргәқәа ҭынчын иахьынеихьыԥшу. Ерасҭараа усҟан хазы нхара ицахьан. Ашьа лысабицәеи лареи зыԝназ аԝны ақалақьтә Совет иатәын азы ирзырхынҳәны иахьа изыԝноу аԝны ашҟа ииасхьан. Уи иахыцит 70 шықәса. Ианиасуаз Ира илхыцуан фышықәса. Лаҳәшьа еицбы–хәба.

Азәы агәрԝа иаргара зыцәтәымыз Ашьа, Александр-иԥҳа Аԝзба – Қапба диит 1904 шықәсазы Гагра ақалақь аҟны. Данеиҭымха дзаазаз ланшьцәа Нанаа шра-кәызгьы, лҭоурых иузаҟәмҭхо иаласоуп Чыкәбараа. Хышықәса дара драазон. Мсас иан лкыкахш лзы-ҳалалын. Уи абжьацара, аихаазалара зегьы ириааиуан, ҳаҭыр ду ақәын аԥсуаа рҿы. Дара лара лыԥсҭазаара иабжакны илыԥхьазон, лыԥсы ҭылхуан иаҭахызар. Кәжә, Мсас, Катиа, Тониа, Саша Чыкәбараа раԥхьа ддыргылон раҳәшьа ҳәа дырбон…

Нелли Чыкәбар-ԥҳа лыецәажәарак аҿы илҳәеит: ‘‘Ашьа дымсааит!’’ – ҳәа дшылныкәуаз. Уи лаб Жора Ашьараа рҿы дыҟан, аурыс школ аҿы Кәпалба Михаил Алгери-иԥа иааиртыз ‘‘АБДЕТДОМ’’ дҭан. Агәыбылра ԥха зцыз ишьҭақәа рашҭа ианупп.

Ашьа лан Аиҟәсба Адқьа Аслан-иԥҳа агәнкылара бзиацәа лыман. Асазқәа дырхаанын, аиҭанаиааиракәа рыбжьан, рбызшәа лдыруан. Илхашҭзомызт иакымкәа ирҿагылахьаз рҿаԥыц ҳәамҭақәа. Иара убас апринц Ольденбургски ибзиазаны дылгәалашәон. Иаам-ԝаԥигоз азеиԥш ныҳәақәа дрылахәхахьан. Лара дахаанын ибзиангьы илгәалашәон ашкол аргылара иана҆ҿыз. Апринц усгьы аргылаԝцәа инадыркны аҟаза дуцәа ракәын акәрорт аргыларазы ааԥхьара зиҭоз. Убас Аҵьамтәылантә иааԥхьаз анҵьныр-аргылаԝ /ихьз рзышьақәмыргылеит/ иԥшәма Иаҳиеи, иԥҳа хәчы

Наргизеи, Аиҟәысба Адқьеи еивагыланы Гагра еиц-ҭырхыз патреҭк архив аҟны иаабеит. Аиашазы ари иаҳәо рацәазоуп, зегь раԥхьазагьы акәрорт аргы-лаԥцәеи ақалақь аршәҭыкакаҷреи хыс измаз ама-ӡзуԥцәеи, аҭыԥантәи анхацәеи ҳаҭырла ишеизыҟаз аанарԥшуеит. Зегь реиҳагьы ихадоу, аамҭала Ашьа Чыкәбараа даныраазоз еиԥш Наргиза хәҷы, ашьа лан Адқьа лчаӷьа даазахьан.

Адыд зысыз аӡла, аԥсҭазаара иадырганы, адацқәа адгьыл иаларԥсны, даеа махәы иаӡәақәак шылырго еиԥш, Ашьа аамҭа кьаҿла дзыниақәаз агәрԥақәа дырииааир акәхеит. Лгәашә алахьынӡа дазхәыцит. Ашьа лҟазшьа ҷыдақәа ируакын лқәыԥсычҳабжь лара лыда азәгьы имырҳакәа лызӷабцәа абыдара рынмырԥшкәа раазара. Аказын иахьмырхәыкәа аӡарақәа дырӡара. Ашьа данеибаха длыцхрааны лысабицәа лыцзаазоз лангьы ԥыҭраамҭак длаҭәеимшьакәа дзынҟьаз, дзынԥаз лықәӷәӷәазар акәхап, лыԥсҭазаара далӡит 1951 шықәсазы. Арыгьы ахыгара мариамызт аԥҳа лзын…

Азәырԥы рыла сара исаҳахьан, Ашьа ламыс ԥшьала анра аныҟәгара шлылшаз. Уи ацәахаа зыҟәныз азәы лакәын. Ацәгьеи-абзиеи рҟны иахьааилагыло иаразнак рылаԥш дыӡашәон. Ԥыџьа ахшаара шлымазгьы азԥымкыкәа ажәа лныӡԥоз ыҟан лхахьы иаалгомызт акәымзар…

Имариамыз аамҭақәан лара лзын еиԥш ҳаԥсны-жәлар зегьы рзы. Уаԥԥсыла ирымаз ацәызқәа иреицәан малла рӷаррақәа. Ииуа ихәы ицишоит, иҭахо ихәгьы ицҭахоит, ҳәа арзреи аибашьра дуи рымшала есымша изацәцомызт, аахақәа рыла иҭәын рынхамԥагьы. Убри иахҟьаны ирацәаԥын ананамгацәа. Аха Ашьа леиԥш рхы иахәаны, азәы агәрԥа дамыргакәа ахәыҷқәа ныҟәзгозгьы маҷԥымызт. Ирҿыԥшуазгьы ыҟан. Аџьы-қәреи ма егьырҭ ақыҭанхамԥатә кәльтурақәа аазры-хырц зҭахыу адгьылқәа рзалырхуан, аеродром ҳәа

иахьашьҭоу. Аусуцәа идлырцәаӷәон илымоу ала акы нрыҭаны, лца џьыҟәреи агхазомызт, иҭылгоз аҟашәа зҿалҵаша ажәҟәагьы лыман.

Абар иааит азӷабцәа ашкол рҭаҵара аамҭа. Шыҟәсык аҟара шрыбжьазгьы класск ахь еицылшьҭит ран. Аҩны еиҧш, иара уаҟангьы аҳәыҳәҟәареиҧш иҟәбаҟәшәо еицын, рылаҧшҟәа еихын, азәи-азәи еицхыраауан. Ицон аамҭа. Иҭан дара апионерцәа Рҩны ахьыҟаз, бжьышыҟәсатәи ашкол ҳәа иахьашьҭаз. Директорс дыҟан Мхеизе Мери Лукиан-иҧҳа, уи лышьҭахь Лебедева Иулиа Николаи-иҧҳа. Убри аҭоурых хәыҷы даласоуп мызҟәак директорс аус зухьаз Нанба Шамил Алхас-иҧа.

Имаҷымкәа аиҭакраҟәа ыҟан алагарҭатә классҟәа рышьаҟәырӷәӷәараҿы. Арҵаҩцәа рмаҷреи аҟалаҟь иахьазеиҧшыу, иманшәалоу аҭыҧ рзалхра азҵаареи ус имариамызт. Зны алагарҭатә классҟәа аадыртит Абааҭа /Новогагринскаиа нач. школа ҳәа иашьҭан/...

Убарҭ ашколҟәа рҿы алагарҭатә классҟәа ианрылгалакь абжьаратәи аурыс школ ахь иаауан. Иринеи лаҳәшьеи абра хә-класск ианрылга, бжь-класск змаз рышкол адыркит аибашьра ианалага, афбатәи акласс инаркноуп "аҩбатәи" ҳәа ахьз змауыцыз ашкол ахь ианиас. Агәырҵҟәыл бзиацәа рыман, есымша Ирина дрылыркаауан. Иахьатәи аҵаҩцәа аҩны ианааилакь рҭаацәара рыдтәаланы рхәыҷҟәа шазыҟарҵоз еиҧш, шамахамзар усҟан аҭагылазаашьаҟәа азәгьы имамызт. Аха Ашьа лыҧсабаратә доуҳа згьы ирыцкын: "Нан, аҵара шәҵар шәуаахар згьы шәеигәырӷьалап, шәыжәлар џьара акы шәрыхәо шәҟалар усҟаноуп саргьы акы шсылшаз агәра анызго", – ҳәа лыбжьы лызӷабцәа инрыҟәлыргон. Иахьмырхәыкәа, рҩызцәа иреицәамкәа рышәҵа-рҟәынҵа аганахь алагьы дрышьҭан.

Ирина ҞАПБА, инеибынеиҧшны амаҭәарҟәа згьы лзеиҧшын, дҧызкуаз ҳәа акгьы ыҟамызт. Лҿаҧыц беиан, иҭбааны лжәар, лгәынкылара ӷәӷәан. Илзааигәаны

дыздыруаз, аҵара лыцызҵоз, қәрала акыр илеиҳабацәаз, мамзаргьы илеиҵбацәоу рыҿцәажәарақәа рыла ҳара инагзаны еилаҳкааит еиҳау аҵарадырракәа рышәгәашә шьаҿамшла ишаалыртыз, ахара дышцозгьы. Лара лхаан, нхара Гагра иҭалаз аҧсуаа ҭаацәарақәа ҩнаҭацыҧхьаза иахьанзагьы ирацәаҩуп лыхьзануҳәалакь иаарлахҿыхуа, иҭамбазаз зыхьушәоуп ишылзыҟоу. Аиқәҧхьазара иналагоит лҵара ҵашьа, ауаа дшырзыҟаз. Ира данҧсыз ашықәс аҿы даанымхазеит, ес-ииуа дрыциушәа лызбахә рҿакыуп, аиҿырҧшрақәагьы ҟарҵоит: иахьатәи ҳаҧсҭазаара иаҳагьы дшаҭахыз, лара лҩызцәа рыхьз ажәлар ишрыцыу. Ус иҟоу депутатс рхала дшалырхуа, агитаторцәас аҿыхацәа шырҭахымгьы. Ирҳәоит лҩызцәа иахьа ирацәаҩызҭгьы, агәаҟрақәа ҧыҭк хара ишынаскьоз...

Иҟоуп, ауаҩы иҧсҭазаара даналҵлакь ирласны ирхашҭуа, аха Ира лыхьз амацара алагьы амҵәыжәҩақәа зырҳауа.

ВАЛЕНТИНА НИКОЛАИ-ИҦҲА ЧАЧБА,

Гагра ақалақь агәаҿтәи ахәшәтәырҭа аиҳабы, Аҧсны ӡаҧсазтәыз аҳақьым: – Ада лыла салагарц сҭахыуп,

избанзар партак аҿы ҳаицахатәан. Лҩызцәа инҳаиҳангьы пату лықәрцон, усҟангьы дырцаҩхахьан. Лхымҩапгашьа еснагь иҿырпшыган. Аха сара сымшала ҿенак ҳаицдәылырцеит. Арцаҩцәа еилыркаауан сара ишсыхҟьоз, аха ларгьы даҿашәеит. Милаҭ деилаҳхзомызт. Ира лакәзар, сара исымбацыз пшьбак лоуа. Адца ҿыц ҳарҭаргьы лара дапыҩланы илцахьоушәа илдыруан, иаразнак ирҿыцылпаауан. Уи ус илылан, ус дишеит дшынеибакәу дыпсабараны, ахшыҩ уамага лыман. Лцәажәара даара ипшзан, иразан, арцаҩцәа ракәм лҩызцәагьы ҳхыхны ҳаман уи. Зны арра мацура ҳазҭоз рцаҩ ҿыцк даҳзаарышьҭит. Ирина Қапба акласс ҭәы ашҟа длыпхьеит. Ашырҳәа сҩагылан лхаҭыпан сара снеит. Сыдца сазыҟацамызт ''2'' соуит. Лыхьзилыжәлеи ахьаныз иныҟәиргылеит. Убас иақәшәан иҟалеит, сара сышьҭахь ''Чачба'' иҳәеит. Ларгьы дааицамхазакәа днагылан иеиҭалҳәеит, са сыхьзала ''5'' цеит, акласс рыедырпсит, азәы ажәак ихәлымшәеит. Убри ашьҭахь физика ҳаман, ҳарцаҩы Аркади Зарецки иакән, ҳакласс напхгаҩысгьы даман. Ира ''лыҩба'' аниба изхамцеит, ари аҩыза шпаҟалоз, быхәбақәа ирылагылоу закәзеи ҳәа...

Даҽа бжьацәк: иаабжьамырхакәа зыдцақәа ҟазцоз дреиуан Аделаидагьы. Черчение амаҭәар акәап дахымҟьакәа убас илцәаҭәон, аконкәрс ахь иноугаратәа. Ианҳамоу аҽны зегьы лара ҳлыкәшаны ҳаагылон. Дынҳалапш-ааҳалапшуан, ''ус мацара акыр шәнаҭозар''– лҳәарашәа асаркьа днадгыланы инадылцон, инақәҭых-нақәҭыхны иҳалҭон, ахәшьара бзиақәа ҳауан.

Ирина Қапба лхаҭара шьақәгылахьан ашкол аанлыжьаанзагьы. Ашкол аҿы ныҳәоума, еипылароума лара еиҿылкаауаз рацәан, аиҳаракгьы амҩапгара уи убас илырпшзон, убас илырлахҿыхуан, макьана ацыхәа пымцәандаз уҳәаратәа. Ашкол акомҿареидгылатә еиҿкаара амазаныҟәгаҩыс дыҟан. Далыр-

хаанзагьы лара лыла заҟа еиҭакра мҩапысуазыз. Аҿар еихьлырԥшуан, илзызырыҩуан. Аиашазы дара ҳабиԥарақәагьы џьбаран, рхала рхы иахәаны аҵараҵара иашьҭан. Аҭакԥхықәра змамыз шамахамзар азәы дубомызт. Азеиԥшуаажәларратә ҭагылазаашьақәа мариамызт, ажәлар зырқәыԥсычҳауаз есымшагьы ирԥылон. Ирхыргахьаз рныруан.

...1947 шықәса. Азә дубар егьи духашҭуа, иҵәрышкәа-ҵәрышкәаза абжьаратә школ иалгоз ақәԥшцәа ирылагалан Леиуанти ихьызҳәарақәа ҩыџьа. Ари аҵара шықәса Аԥсны зегьы азы иналукаашаз шықәсахеит. Аҵарадырра адаҟьа ҿыц ааныртит Гагра, абри ашкол 43 шықәса ахыҵразы раԥхьатәи ахьтәы медал ланашьахеит Ирина Қапба. Иазгәаҭатәуп, уаанзатәи ашықәсқәа рзы ибзиазаны дшалгахьаз Кәпалба Алла Миха-иԥҳа. Аха усҟан ахьтәы медальқәа аларымгалацызт. Насгьы Ирина Қапба ганрацәала адыррақәа змаз дыруазәкхеит. Уи азгәарҭеит, ламыслагьы иазнеит аҵаралашара знапы алакыз ахаҭарнакцәа. Зегь раԥхьазагьы узеигәырҕьашаз, ақалақь ԥҳәызба, лгәашә дааҭыҵыр милаҭымзар дызцыхәмаруаз лықәла аԥсыуак дахьынуԥымлоз, қырҭуа бызшәамзар аԥсышәак школк аҿы ианрызнарымгоз аамҭазы иалгаз аԥсышәала ицқьаны дцәажәон, урыс бызшәала дзыԥхьо, абри аԥсышәала ишԥарцәажәатәушь ҳәа агәаанагара ҭбаақәа лызцәырҵхьан.

Арҭ ашықәсқәа рзы, ари ашкол аҿы аҵара зҵоз рхыԥхьазара мачҩымызт. Сталини Бериеи рполитика амҽхак аҽарҭбаауан. Аԥсны атопонимикеи, акәльтуреи, аҟазареи рызҩара, рыцшәаара иаҿын. Еималашьа рымамызт арзра иԥнартыз ахәрақәа. Аԥсуа школқәа аркын. Ақырҭ бызшәа иаҿакны ирыман аԥсныжәлар. Уи рызназгоз арҵаҩцәа алабақәа кны ирхагылан, аԥсуаа рхәчқәа аԥсышәак рҿы иҭшәар рхы иаадырхон. Ира лхаҭа ақырҭшәа лҳәон литературатә бызшәала, дара ишырымҳәара ԥҟарала ишьаҭаркны. Аԥсшәагьы

иатәымкәа, ақырҭшәагьы рзышьҭымхыкәа ибжанатәны икажьны ицаз хыԥхьазарала еиҳан. Еиҭагьы, Асовет Еидгыла ишахаанызгьы аҵарадара амч аиура иаҿын. Убри аамҭазы, дагьаԥсыуаны, дагьҭыԥҳаны, дагьраԥхьатәины, гәбжьажьарак ыҟамкәа даԥсаны Ахьтәы медаль зауыз лыхьзи лышколи рхыԥша хьыԥцәҵәара уа Аԥсны иналсит. Усҟантәи аамҭақәа рзы, Гаграа рзын игәырӷьаран ҩыцьа аеҳәшьцәа гәакьацәа абжьаратә школ иахьеицалгоз. Аазаратә ҟазшьа хьыршәыгә змаз акы акәны имҩаԥысит аушьҭымҭацәа ирызкыз ахәлԥаз. Ааԥхьара рыман ахатәрақәа, асасцәа. Усҟан Гагра араионтә компартиа актәи амазаныҟәгаҩыс иҟаз Чхотуа Акаки Виссарион-иԥа, рыкласс ирыдныҳәало, Ирина Қапба лықәҿиарақәа хазы иалкааув, апремиа 1000 мааҭ лиҭеит.

Убри ашықәсан Ирина Қапба дҭалеит Москватәи амедицинатә институт, апедиатортә факәльтет. Рԥызбагьы ԥҳәызбагьы усҟан Аԥсны анҭыԥ аҵара дуқәа ирҭаз азәык-ҩыцьак ракәын, асгьы амедицинатә институт, аҿы лара драԥхьатәиин, Аԥсны зегьынцьара акәмзаргьы, Гагрантә.

Ашкол аҿы зҩызцәа зҿынԥәаауаз, рызхара дырбаанза иҭыԥҳахаз Ира Қапба аинститут аҟнгьы иаразнак деицгәарҭеит. Лыстудентратә ԥсҭазаара даара илахҿыхын, аидара иаҵан. Лгәаҳәарақәа есымша иҿыцхон, лзаанаҭ аҟны аҳаракырақәа лныԥшуан. Аконференциақәа, анаукатә еилатәарақәа, аџьажәлар ирзеиԥшыз аныҳәа дуқәа раан лара астудентцәа дырхаҭарнакын. Зегьынџьара дрыладырхәуан. Фышықәса рыҩнуҵҟала уи дрылан акоммунистцәа, иҭышәынтәалахьаз аҵарауаа дуқәа, агәрӷьаратә еиԥыларақәа, академикцәа риубилеиқәа. Лара ажәа лыман, џьара-џьара имҩаԥылгон, лажәа ахацыркышьа, иалылкаауаз, лҳәашьа хшыҩзышьҭрала иазызырҩуан. Абарҭ зегьы лԥышәа дырҭбаауан амедицина ахәҭаҿы мацара акәымкәа, ганрацәала лԥарадырра арҭбаауан,

арҭ аиԥыларакәа анырра дузза лырҭон ахымҩаԥгашьаҿы лестетикатә гьама, ауаҩы изыԟазаашьакәа зегьы рҿы.

Ҿырԥштәқәак:

''Москватәи Ленинтә комҿареидгыла ақалақьтә комитет ааԥхьара шәнаҭоит Зегьеидгылоутәи астудентцәа рымш, авузқәа рыстудентцәа рактив аизарахь!
Ԥхынгәымза 17,1950 ш.”

Астудентцәа рнаукатә еилазаара далахәын, илыман абилеҭ чыда аҭыԥҳа зҿлымҳара ду лнаҭеит Фрунзе ақалақь аҿы имҩаԥысуаз Ленинтә комҿа-реидгылатә конференциа, араԟа лара лыбжьы азин аман. Аинститут ахьзала дышьҭын.

Мшаԥымза, 1950 ш.

Амедицинатә наукақәа рҿы зхы цәырызгахьаз адоктарцәа злахәыз активк аҿы лара дықәгылеит х-темак рыла: ''Ахәҷтәы чымазаракәа Павлов иҭцаамҭақәа рҿы'', ''Аԥшакра аеацәыхьчареи аԥырԟәԟәаареи рзы аусмҩаԥгатәқәа'', ''Ахәҷқәа рыхәшәтәраҿы аҵарауаҩ Павлов алибумицин ҳәа изышьҭоу апрактикаҿы хархәаракәас иаиҭаз''.

Цәыббра 11,1953 шықәсазы аҿар аҭынчразы рықәԥара иазкыз ахәлԥаз ахь ааԥхьара лыман, убраԟа дызлақәгылаз лажәахә ишьаҭаркыу материалны ахәшьара арҭеит академикцәа. Цәыббра 11, 1952 шықәсазы, Москва азеиԥшҵараиурҭа рыстудентцәа алархәны имҩаԥысуаз XXI Акомҿареидгыла аизара ду аделегатс далхын. Лара леиԥш иқәгылақәаз ражәахәқәа ирыхцәажәоз иалыркаауаз Ирина Қапба лҳәоуқәа ирыҵыршьуан уи ахархәара шаҭахыугьы.

Абарҭқәа зегьы ухазыршҭуаз даеакгьы: ԥхынҷкәынымза 24, 1952 шықәсазы Фрунзе ақалақьтә

Комҿареидгыла имҩапҧнагоз араионтә конференциахь дрышьҭит астудентцәа рфакәльтет акомҿареидгыла амазаныҟәгаҩык лаҳасабала. Ирина ари аус бзиазаны илҵахьан ашкол данҭаз, акомҿареидгыла амазаныҟәгаҩыс даныҟаз инаркны, 1946-тәи ашықәсқәа рзы. Аха аинститут аҟны ихаҭәаауан, даеа махәҭақәак реыҩеиҵыхны реахарҳауан умҳәозар.

Ирина Қапба дахьынзастудентыз Москва ақалақь аҟны деицырдыруа дҟалахьан. Дықәгылозар, апрезидиум аҟны еилатәоу ирхыҧшны деицгәарҭон, дҭырҵаауан, илзызырыҩуаз ракәзар русура анхдыркәшалакь рызҵаарақәа рыманы инлыдгылон рызегь хшыҩзышьҭрала рҭакқәа ҟалҵон. Уи иаҳагьы еизнырҳауан лдырра. Апартиатә активқәа рахь днарыҧхьон, апрезидиумқәа дрылахәын. Гагратәи аҧҳәызба шьахә лыбжьы иазызырҩуан, ицәырылгоз азҵаарақәа ирызхьаҧшуан.

Ҧсабарала аҟыбаҩ лыман асахьаҭыхраҿы, ашәаҳәараҿы. Убас лыбжьы хаан, амузыкатә шьҭыбжьы ссир лыман, аха џьаргьы ахкы налыгзомызт умҳәозар. Лхатәы бызшәа лгәы иацын, еснагь илывагылан, ран лбызшәа акәын. Уи ала акәын аҩны ишеицәажәалозгьы, рҵатәхәқәа рҿы ираҳауамызт акәмзар. Избанзар изҭаз урыс школын, уа аҧсшәа иахысуамызт.

1953 шықәсазоуп. Ууанза, шықәсык аҧхьа, Москва аколониатә зал аҿы акомҿар реизара ахьымҩаҧысуаз делегатс дахьынаҧхьаз, абри аидгылақәа рзал аҟны зҵара хзыркәшоз аҳақьымцәа қәҧшцәа рзы агәрҕаратә еиҧылара мҩаҧысуан. Далкааны илыдныҳәало, Ирина Қапба илзеиҕьаршьоит аинститут аҟны даагыланы лҵара иацылҵарц, ари Асовет медицина ҧхьаҟатәи аҧеиҧш азы акыр шаҵанакуа, иаразын ихәарҭоу, иҭҵаам, лхатәык ацәыргара шлылшо азгәаҭаны. Лхаҭагьы лыхшыҩ азцахьан, аха лаҳәшьа иреиҳау аҵара дҭамлацызт, лара дылзыҧшын. Уи лани лареи илыдырбалаз аџьабаа хьаалгон.

Ирина лыстудентра ԥсҭазаара иазҿлымҳаз Аделаида иагьа уадаҩра лԥыларгьы, лхы-лыԥсы аԥхьа лара днаргыланы, аказы дахьмырхәыкәа лҳәоу дахьылыгзеит. Лҵара даллыргеит. Уаҟагьы иазмырхакәа лҵара аихаҳаразы Москва лаагылара лҭаххеит. Ада лгәы налымҟьазшәа лбеит Ира уа даанымгылакәа арахь даарц, амҩа дшыҟәлаз анлаҳа. Агәҭынчымра лнаҭеит. Лцәеижь инахҟьеит аибырххара ӡеазызкыз агәҭахәыцраҟәа. Аԥсны иахҭысҟәахьаз, уи аҿы ишаанымхоз иахьеи-уахеи илбон. Агәырҕьара узҭоз маҷын. Азәык-ҩыџьак аҵара дуҟәа ирылганы зыуаажәлар иаарылагылоз аԥсуаа дара ишырҭахыу еиԥш абҕа еиҵыхырҭаҟәа рырҭомызт.

– Аинститут ашьҭахь Гаграҟа лхы шлырхоз анеилыскаа самеигәырҕьазеит. Аҵара аҵара хьшәара амазамызт, сара исыԥшаауан мҩакы. Лара лзанааҭ ари ҳаԥсадгьыл иаҭахыз акәын, данаҭахыҵәҟьаз иналыгзеит, илылҵраны иҟоу алылхразы сара еиҳау аидарагьы саҵалон, аха илымуит. Сарԥеит, сарбзеит,– ари Аделаида лажәаҟәа роуп. Лцәалашәара џьбаран. Иузцәырызгоз ауашәшәыра ҭыԥҟәа изырцәымцацызт Аԥсны. Убри ашәара ларгьы лдаҟәа ирҭамлар амуит, лаҳәшьа дылхыбааит, заалымдарак длымнахышашәа дналыхзызааит. Насгьы лара лаҟара ззымдыруаз уа реаҿаршәны иаагыланы аспирантураҟәа ианырҭалоз, аеазыҟаҵараҟәа ианырҿыз, Ирина Гаграҟа дмаар лымуит. Лҭаацәара реиԥш мыцхәы игәхьаалгон Гаграа. Џьара акала дрыхәарц лҭаххеит. Ари даара гәалас ишьҭырхит уа лаанкыларазы ильҿцәажәахьаз лырҵаҩцәа, апрофессорцәа.

Нанҳәамза 1953 шыҟәса. Акыргьы ишоуран. Аеҳәшьцәа цеит Аҟәаҟа, Аԥсны агәабзиарахьчара Аминистрра ахь. Турбаза азааигәара акәын иахьыҟаз. Адкыларҭаҿы иахьнеиз уаҩ дрыҟәымшәеит. Дааиаанза рыԥсҟәа ааиҭаркырц индәылҵит, ацҳа аҵаҟа ишьҭаз хаҳәҟәак инрыҟәтәеит. Хәцрак-хәцрак иныргәлашәеит

аеҳәшьцәа. Имҕьацыз Аԥсны ахәрақәа днырҿаԥшызшәа лбеит Ада. Иџьоушьогьы иҟамызт. Ирхырымгацзи ҳауаажәлар. Есымша рыԥшзареи рыуаҩреи рыбзиареи иахҟьалон. Излаз рхәцрақәа ныԥхьанаршәҭуеит адкылаҩ лааира. Иналыԥхьоит уахь. Ахзыргара зцәаҩамыз Ирина уи лаԥхьа иныҟәылҵоит дызлаарышьҭыз, илыцыз ашәҟәы. Уажәтәиала акгьы ҳамам, ҳахәаԥшып џьаракыр акыр ҟалозар ҳәа шралҳәазгьы лдокәментқәа дрыҳәоит. Адиплом Ҟаԥшьи лхаҿырбагеи анылба дшанхеит. Иара уаҵәҟьа ашәҟәы халырҭәааит, Гагратәи ахәшәтәырҭахь даалышьҭуеит.

Зегьы ҳаауеит ҳхәыҷра аҟнытә, бзиа иаабоит ахәыҷқәа. Хәыҷ дызлам дзыччом, иара ахәҷыҵәҟьагьы ахәҷқәа рыда дхәшәзам. Аха аазара, аҵара ирҵара, ихәшәтәра ԥызымшәац изоуп изымариоу. Ира абраҟа иаразнак илыԥшааит лхатәы знеишьақәа. Дацәымҩашьо ииашаны иқәлыргылоз адиагноз иабзоураны ргәабзиарақәа ирласны ишьақәлыргылон. Ахәыҷқәа ирыхьша рхылхуан, рыфҩыхаа, дара рыԥсыԥ, рлакҭақәа, урҭ зегьы гәблрала дырзыҟан. Зегь лара дырзааигәан, лыԥхара рыглырхомызт. Рыԥси-рыԥси неихьымзо зхәҷқәа зманы инеиуаз анацәа акы змыхьзаз реиԥш ргәы алаҟаны иналԥырҵуан.

ПОПОНДОПУЛО АФРОДИТА ПАНАИОТ-ИԤҲА, амедеҳәшьа: – Маиҟәаԥтәи амедицинатә школ аҟны /ус иашьҭан усҟан/ афельдшер ҵара акәшерра азанааҭ сыманы Гаграҟа санаа, ахәшәтәырҭаҿы аусура салагеит. Сыпрофель ала агеникологиаҿы аусурҭа ансмоу ахшараиурҭаҿы срыдыркылеит. Уи аамҭазы Ирина ҚАПБА лыхьз рылаҵәахьан, аус луан илымехакны, хәҷтәы педиаторс дыҟан. Ира инарҭбааны дахьыздырыз аброуп. Линтерес змамыз еиҳабгьы еиҵбгьы азә дыҟан ҳәа сыҟам. Иахьанзагьы ахәшәтәырҭа дадызбалошәа сгәы иабоит. Абри лхалаҭ

шкәакәа шәраауа абарҵа дыбжьыуаа лҿанаалхоз. Лыцхыраара зҭахыу азәы аҧшра иқәшәар, дырхьымзар ҳәа дшәозшәа акәын хшыҩзышьҭрала есымша ллымҳа шкыдыз.

– Ирина Қапба, Ира, Ира! – ари иашьцылахьан зегьы. Зегьы ҧсыс лара дырхазшәа лыхьз рҿакын. Исхамышҭуа, алакә аҟнеиҧш абри лыхьз аазҿыҵшәаз жәҩанынтә длыбаарышьҭызшәа дызҭахыз раҧхьа даагылон. Убас лҽеиҿкааны лҽеилалҳәон, чыҭҵкқәак амацәаз икылшәоз лзара иҭашәо рыхәдақәа ашкәакәақәа рыхны, бзиа илбон ашьаҵаҳараккәа рныҟәгара. Лымацарагьы лакәым, ларгьы Адочкагьы аҵареи, адырреи, аҵаулареи, аҽеиҿкаареи зегьы ранеишьеит.

– Ира, Ира, Ира, – хыхь ухалама, ҵаҟа улыбаама зегьы лышьҭан, лара лакәзар, лызҿызҭыз зегьы раҧхьа дгылан.

Ахшараиурҭа апрактикаҿы ирацәаны иаҳҧылон аӡҟқәа рыхәдақәа аҷапанқәа рхашәаны. Сара иахьанзагьы сазхәыцлоит, еиқәырхашьас иҟалҵоз, абри ашәарҭа излаҧлырҟәҟәаауаз. Азәгьы игәы иалымсааит, аха абри амшала иҧсуа рацәаҩуп ирзеиқәмырхакәа. Аха лара, убас ииуаз азәы лнапаҿы дыҧсны сгәалашәом. Зегь реиҳагьы иџьушьашаз, лара ианлымшымгьы лгәы ҭынчымзар акәхарын, ма аҩны ма аусура егьырахь ахара дцазомызт, азәы сиҭахханы дсышьҭалар ҳәа дхәцуазар акәхарын.

Автор лажәақәа:

– Гагратәи ахәшәтәыртә напхгара аиҭон Гегечкори Георги. Ахадаратә ҟәшақәа, амедеҳәшьцәа, еиднакылоз зегьы рғьырак дара ракәын, ирымпыҵакын. Аԥсуа кадрқәа реизырҳара, гәцаракрала иазыҟамызт, иумбазшәа ҟауцаргьы иҟаумҵаргьы амилаҭеилыхәацәа ыҟан, ирныԥшуан, дара ртәқәа ирыханы иааргон, аҭакԥхықәратә ҭыԥқәа рҟны инадыртәон.

Ирина Қапба лус лдыруан, лԥышәа рымалдон аҿар, нелых ҟамҵакәа зегьы гәблрала дырзыҟан. Ахәшәтәырҭаҿы ахьзи ахьымзҕи лзеиԥшны дыҟамызт, аҳаҭыр ашьҭыхра лыгәҭыхақәа ируакын,еиднакылоз аколлектив акзааразы дықәԥаәоын. Лара иаҭахын илыԥхьазеит абра амедицинатә еҳәшьцәа рҵараиурҭа маҷк аиҿкаара. Убри иалырԥхьон аҿар. Иахьагьы иҟоуп уи иалырԥхьоз, ибзианы дызгәалашәо амедеҳәшьцәа, лара лаушьҭымҭацәа.

НЕЛЛИ ГЬАРГЬ-ИԤҲА ЧЫКӘБАР: – Азыҟаҵара бзиа илымаз лныԥшуан. Аҿар лзызырыҩуан, улзымзырҩыр гәнаҳаран, уи убас угәаҿы инеиратәа иҳазналгон, ухы ԥхоушьон имҵакәа унеир. Аҵара шәҵа, шәыбзиахa ҳәа арҭ алабжьага ажәақәа лхы иалырхәазомызт, ажәада уи уҵазҳәоз лара лҿырԥшы, лхымҩаԥгашьа акәын. Исгәалашәало, лнацәкьарақәа кахәхәакахәхәа иԥшзан цәгьа, азҕабцәа еибаҳарбалон. Апионистка леиԥш убри

иахыкәлыршозшәа акәын ишҳазналгоз. Ауаҩы ди-зааигәан, улахь еиқәызаргьы ус дынувсны дцомызт, агәамҵра лцәамызт, ахәшәтәҩы илазарц иаҭахыз аҟазшьа лыҧшаахқәа зегьы лара илылеиҵахьан Анцәа.

Дыздыруаз изларҳәоз ала, Леиуанти дхаҵа ҧшзан, Ашьа лхаҭагьы цәгьа дыҧҳәыс хаан, дыҧшзан, аҧҳәыс дзырҧшзо, дзырызго, аха абри ауп ҳәа иузгәамҭо акы далаҟан. Адачкеи Ирачкеи еиҧшымызшәа убон, ус згәы иаанагозгьы ыҟан, аха мап, мыцхәы аҧшаарагьы аҭахзамызт, рызегь ирзеиҧшыз ҩнуҵҟатә бырфынрак шыҟаз убарҭан. Ома зхызгахьоу, иахьагьы ахьаақәа хара измыргыло Аделаида лхаҿсахьа иалзбааит лаҳәшьеи лани. Исҭахыуп убарҭ ирызнымҵыз лара инылҵырц, рыхьзқәа реиқәырхареи дызлагылоу лыуаажәлар рыгәҭа дахьаҭахыуи рзы…

Маитәи адемонстрациак аҽеноуп. Гагрыҧшьтәи ашьхақәа ирыҵаҩуаз аоркестри амырзакани рбжьқәа иуламзаргьы аруаҩ иеиҧш ушьаҿақәа уеихдыргон. Ахәшәтәырҭа аусзуҩцәеи астудентцәеи ҳколонна убас ҳнеиуан мыҽхак ҭбаала, ҳашәҭқәеи, ҳатранспорант-қәеи, ҳбираҟқәеи шьҭыхны. Уи аамҭазын хыхь атрибунаҿы аиҳабыра рыгәҭа игылаз Ирина Леиуанти-иҧҳа ларгьы ҳгәалҭеит, ҳаргьы иаҳкқәаз ҳараҳкит лбара ҳазгәырҕьаны. Лара дыччон, убас деинаалон, илыва-гылазгьы хшыҩзышьҭра лырҭон. Заҟа ишьҭыҧраауаз лара дзымбар иҧсуаз уи амшгьы.

ВАЛЕНТИНА НИКОЛАИ-ИҨҲА ЧАЧБА: – Уаха ажәҩан аҿы аеҵәақәа анкыду саныҩрыҵаҧшуа Ира дызбазшәа сгәы дныҵалоит. Урҭ рыгәҭаҿы убас еҵәак ыҟоуп, ашаеҵәа зыхьзу, нахьхьи аназараҿы иҟоуп шуҳәо инрылууааны аахьхьи иаауеит, уантә хыхь ицоит. Ирылагьежьуеит иара алымкаа акы кыдшәар ҳәа ишәошәа. Нас абни иҭааза имчыдахазшәа иубо акы аҟны ианнеилакь, алашара иаҳа иацлошәа унарбоит, абри деиҧшнысшьалалоит. Зегьы дҳахьзон. Лчымазцәа

лҭеиҭыԥши лажәа хааи рылагьы илхәшәтәуан. Деицырдыруа дӄалахьан. Иахьа азәгьы диеиԥшымкәа, дыршанхагаха дҵарауаҩ дуны дҳалагылазаауан. Дыгәхьаазгалоит. Аиҳаракгьы Аҳәса Рымш хәажәкырамза ааигәахо иаҥалаго. Уи амза хԥа рзын лыԥсҭазаара далҵит. Абри аныҳәа лҽацәылыхьчоит Аделаидагьы.

Аԥсы анышә иамадара иаҳа имариазаап ирҵысра / иҵхра/ аиҳа ҳәа ажәасак рымоуп аԥсуаа. Акраамҭа ргәашә славс-ҩавсуа, амҩахыҵра сзымгәаҕьуа сылазырхалозгьы рырҿыцра иацыз ахьаақәа зегьы иахьреицәазоуп. Сымҩахыҵра иамыртытыр амуит акырза зхыҵуаз Аделаида Леиуанти-иԥҳа лзын иҿыцхаз агәхәажәқәа, 42 шықәса нрықәршәны, ааигәасигәа иуԥыхьамшәаратәа иԥхьазкыз аԥсҭынхақәа ҳаарыхеит. Илызмырхаз лхацхәқәа, класск ахьынтә даҽакы ашӄа даниасуаз, ''5-5'' мацарала иҭәыз лтабельқәа, ааԥхьаратә билеҭқәа, ашкол данҭаз лҩызцәа ирзылыҩхьаз ахҭҳәаақәа рыхҩылаақәа – абарҭ зегьы лыԥсы зхыукаауаз лнапкымҭақәа лыԥсы ҭаны дудырбон. Ацхыраара зҭахны илыднагалоз /егьшԥарацәаҩыз/, рыхьзала аиҳабыра рахь иалалгалоз ашәӄәқәа рыхҩылаақәа – урҭ узеиқәыԥхьазазом. Урҭ зегьы аиурист ӄаза инапы рныԥшуа еиҿартәын. Иуарҳәон шәышықәса анҵразы жәибжьгьы шаҭахым, 31 шықәса рыла уи илылшаз ашәышықәсақәа иширыхьзоз.

Лышколтә ԥсҭазаара, фышықәса Москва лыӄазаара, ахәшәтәырҭаҿы лусура – заӄа икьаҿцәоузеи, аха абарҭ зегьы ддырҿыхеит, идырҿыцит илывсхьаз амшқәа, лыхьзи-лыжәлеи ныӄәызгоз ашықәсқәа, дызҭалоз, дызҭыҵлоз агәашә лара лзыԥшра. Амцеиԥш урҭ ргәылалара ззымариамыз Аделаида лыла иаабеит ауаҩы зегь реиҳа дшыҕәҕәоу. Зегьы дыриааиуа дшишаз.

Ҳзықәныӄәашаз аматериалқәа рацәан. Урҭ зегьы иахьатәи амш ақәҿызымҭуа уԥылазом. Гагра араион

акомҿареидгылатә комитет абиуро аилазаара агәҭа идыргылоз Ира аҿар ридеиа-политикатә ԥсазара ашьҭыхра дазҿлымҳан. Илдыруан акәророт амҩхак арҭбааразы аҭыԥантәи анхацәа, аҿар, ажәлар рхымԥаԥгашьа ҳаракы ишабзоуроу. Убри азын ирыладырҵәон ахымԥаԥгашьа иазкыу аӄазшьа ҷыдақәа. Азинхьчаратә органқәа ирыԥхықәыз акәын лара аус зцылуаз рҿаԥхьа иқәлыргылоз. Ԥсыҵьара аусура далагеит, уаӄагьы дрызхомызт. Ахәшәтәырҭаҿы ахәҷтәы ӄәша еиҳабыс, нас ‘’жәаԥсакәара’’.

Дуҭынхамзаргьы, зынза дузымдыруазаргьы, угәы дхьаа-хьааха дныҵамлар ауам, илхәшәтәуаз ахәҷқәа, зыԥсқәа еиқәлырхахьаз, убри еигәырґьаны ҳамҭас илырҭоз рпатреҭқәа уныргәылалар. Аԥсҭазаара иазыгәышьуаз ахәҷтәы блақәа, аԥсра зӄәыблааз, еиқәлырхақәаз, иахьанзагьы рыԥсқәа ҭоуп, урҭ, егьыргәалашәоит. Усӄан сгәы аԥсы ҭнахуан, аҩашьуан: ‘’Бара бхаҭагьы банычмазаԥха, Ирина, беиқәдырхазҭгьы бара бҿы снанагон, хымԥада ԥсыҵьагьы сзеиқәбырхон, рпатреҭқәагьы ҳамҭас ибысҭозар акәхарын’’. Абас еилсырхуан, еиҭагьы еилсырхуан, рыблақәа срацәажәон ахәыҷқәа. Нас сгәы аҳәҳәабжь лцәысҵәахит Аделаида, заҳәшьа лпатреҭқәа иргәылаз сара сылцәыԥхашьаны.

БАГАԤШЬ НУЦА МАЏЬЫҬ-ИԤҲА: – Сыҷкәын иахьа Москва дыӄоуп, сҭаца, смоҭацәа уҳәа Анцәа ишиҳәара. Ари зыбзоуроу зыԥсы сакәхшоу Ира лоуп. Даҳцәыԥсхьан акгьы игзамызт. Пирожкик ааихәан ифеит, аҿкы изаԥсызахеит, лабҿаба аԥсра далагеит. Анс-арс ҳҳәеит, азәырԥы ахәшәтәыԥцәа дыдҳарбеит, илырԥааз ахәшәқәа заӄа исыржәзе, аха акгьы ихәомызт, аҵкәкәара далагеит, усӄаноуп Ирина данаага. Абра дидтәалан, азәгьы игәра лгомызт, луыс аҵыхәтәанынза иналгаанза. Ахааназ даҳҳаштыр иҳақым:

ЗАРИК ЧАМИАН-АВЕТИСИАН: – 80 шықәса лхыҵуеит, занааҭла дырҵаҩуп, акыр шықәса аус лухьан аерман школқәа рҿы: – ҚАПБА ажәла пату сзақәуп, сеиқәзырхазоуп. Хазы сашьа иҧеи Енвер Қапбеи еиҩызцәан ианҵаҩыз инаркны. Зныгь ҳарахә ҳаманы ҭаацәала ашьха ҳанцоз, ҧхынрак азы, Енвергьы даагеит, убра дсыман мызки бжаки.

Х-ҩык ахшаара саазеит: Алла /лыҧсҭазаара далҵит 1998 шықәсазы/,Валентина аус луеит Гагратәи аҧшьбатәи ашкол аҿы, зегьы реиҵбза Арутиун ашкол дҭамлацызт, дычмазаҩхеит, асвинка /ахәдарчы мыжда/ ихьит. Исыцәилаҿеит, зынза дакзеит. Иҟасҵоит, ахәшәқәагьы шьҭа ихәомызт. Арахь, чаӷьа ихәда илыбаауамызт, дымчыдахеит. Ахәҷқәа раб Карапет сиҳәеит ирласны Ира Қапба дыҧшааны дааигарц. Лусураҿы дцеит. Уа данимба лҩныҟа. Нас ақалақь далалеит, џьаракыр дызбозар ҳәа. Азәы иҵеиҳәеит Руставели ихьз зхыз акинотеатр аҿы афильм дахәаҧшуеит ҳәа. Ашә аҿы илагыланы абилеҭқәа гәазҭоз диҳәаны днаишьҭит Ира ддәылыргарц азы. Мап ауикуаз, ирылеиҳәоит: ''Қапба Ира быцхыраара џьоукы ирҭахыуп аҭамзаара шьҭахҵоит'' – ҳәа. Абасоуп Ира дшааигаз. Игәаҭарахь диасит.

– Асвинка ашьҭахь ахшыҩ агәаҵәкрахь ианиасуа ыҟоуп, аминингит ихьит, ус иацырҟьалоит, – лҳәан хынтә агәыр илалҵеит, аха имцашоура шыҟац иҟан. Лыҧсы ҭаны дызбошәа сгәы иабоит Ира /Зарик лгәы илнамырҳәо дҵәыуон абри анҳзеиҭеиҳәалоз/.Ус лҳәеит: ''Ударнаиа доза''. Уи закәыз еилкаан, сара усгьы акыр слызҵааузма, лара длоусышьҭит. Абри анилалҵа ашьҭахь дкараха дыцәеит. Лара ихахьы, иҵыхәахь дцон, иҧсыҧ алагаҩагашьа дахылаҧшуан, лыҧсы ихаҵара даҿымзи, ус акәын ишырҳәалоз зхәҷқәа еиқәлырхалоз, абарҭ афразақәа лыхьз инацҵаны рқьышә иқәкын. Иҟаларызеишь ҳәа ҳшыҧшуаз иблақәа хааза ацәа даалҵит. Сыҧшәмеи сареи лышҟа

ҳаицыҭрысит, ҳнапқәа лыкәҳаршеит, иҳазхаҵомызт, аминингит Гагра ирхәшәтәуеит ҳәа. Ауаҩы, акосмос ахь дхалоит, аибашьраҿы аиааира аазго иара иоуп, аиха ирцәажәоит. Амшын ҭаирбоит иҭаххар, ихшыҩ иамырҿиауа ыҟазам, аха уара иануҭахыу ушықәсқәа иаарыцрыхны абас Ира леиԥш иҟоу ируҭаратә изыҟамзеишь ауаҩытәыҩса идунеи аҿы. Абри сазхәыцлоит сара. Усҟан ҳара ҳаԥхьа Ира илызҭоз ҟалон, адунеи дақәлахон. Ира леиԥш иҟаз баша статиа ԥырґынцк ала акәзам, афильм лзаԥҵатәуп, ари зегьы дрыхшааран. Аҿар рҟны инагалатәуп ус иҟоу рҭоурых.

Арутиун иԥшәма, рхәҷқәа Москва инхоит, иҵарауаахеит. Сԥа 1986 ш. Сириаҟа ааԥхьара иоуит. Рҩыцьагьы аспорт иазҟазацәоуп, адунеи иакәшахьеит. Убра иазгәарҭон спорттә ныҳәа дук, напхгара азҭоз сыҷкәын иакәхеит. Адунеи акәакьқәа зегь рыҟнытә ахаҭарнакцәа алахәын. Жәашықәса зхыҵуаз смоҭа сара сахь дааргеит. Аҵара шықәса анҵәарагьы ааигәахон. Схәҷқәа аҵара иахьалгахьаз Қапба лышкол аҿы дсыманы сцеит.

Абас аамҭала дбыдкыла, иааиуа аҵара шықәсазгьы ҩымзаҟа ҳәа слыҳәеит. Мап сцәылкуазма, лдокәментқәа налсыркит. ‘’Ас аҵара зҵо роуп исҭахыу, ибҭахызар далгаанзагьы дааныжь’’, – лҳәеит лыхәшьарақәа дреигәырґьаны. Ари еицырдыруа журналистхеит иахьа. Аҳәаанырцә иҭлыжьуеит ажурнал, ԥсевдонимс илымоуп сыԥҳа Алла лыхьз, убас ланду Зеель лыхьзгьы. /ари ажурнал Зарик лылаԥш иахьыҵашәаша аҭыԥ азалхыуп/. Сыззааиуа, Арутиун ‘’ревмокардитгьы ихьхьан. Усҟан уи цәгьала дыҟан, аха Ира деиқәлырхеит, арахь лара дызгаз иара ачымазароуп, уи ахәшәтәышьа аман, аха... Сыззааиуа, ииашаны ҳхәыҷқәа шылхәышәтәуаз еиԥш ларгьы дырхәышәтәызҭгьы, аҭаацәара хазына аԥылҵон. Аҵара, аԥшра, ауаҩышәа, агәмшәара – зегьы гинетикала иаауеит. Ира амаҷ азы лыԥсра, ари атрагедиа лаҳәшьагьы драз-

ҟыданатәит. Еиҿсырԥшлоит Енвери дареи. Иара ицакыра реиԥш даргьы убас ирымазаауан. Уи дара реиҳагьы Аԥсны акәын изыҳәоз. Абарҭ азаалымдаракәа роуп Аԥсны еицызмыжьуа. Иудыруа уҳәар ҟамло, арахь иудыруа... Ира дызхәшәтәуаз аҳәса рыцьагьы сара издыруан. Аҟалакь ахь санынаиааиқәоз руазәк лассы-лассы дысԥылалон. Амаҷ азы дҭадырхеит.

Ааи, Зарик леиԥш заҟаҩы дрыцрада Ирина Қапба. Арутиун данылхәшәтәуаз. Зны-зынла аџьых агәазы дцар акән дара рҿы. Лымала доурыжьҭуамызт аҩны, зны Ада длыцны дцон, зны Ашьа...

МИНАСИАН АШХЕН АКОП-ИԤҲА, диит 1924 шықәсазы Гагра араион Алаҳазыхь ақыҭа. Мцаратәи абжьаратә школ даналга дҭалоит Москватәи афатә ааглыхратә институт. Зпрофессионализмра ҳаракыу ҭеразуп, модельиступ. 20 шықәса инеиҳаны аус лухьан Гагратәи абжьаратәи ашкол аҿы. Уи илоушьҭымҭацәоуп ԥшьҩык лыхшара: Роза, Аза, Диана, Мартирос. Лыԥшәма Данелиан Џьван Мартирос-иԥа аурыс бызшәеи алитературеи рызнеигон иара убри ашкол аҟны. Абри ашықәс азы иԥсҭазаара далцит.

Ашхен ааҩык амоҭацәа лымоуп. Ааигәа Ермантәыла иҭыџит лажәеинраалакәа реизга ''Агәхьаагара'' Абраҟа иануп Ирина Леиуанти-иԥҳа ҚАПБА илызкыу цәаҳәақәак. Уи акьыԥхь абахьеит аерман газеҭ ''АМШЕН'' адаҟьаҿы.

Зны ҳарзызырҩып лара лажәақәа:

Роза, рапҳьатәи ҳасаби, диит дычмазаҩны. Илфо лгәы иқәмгыло, иара афарагьы лҭахзамкәа. Апсреи абзареи дрыбжьахеит. Исымбаз ҳәа азә дцәыуом, аха иубаз дшупымло анубалакь иреиҳау трагедиоуп. Лызбахә ҳарҳәеит Ирина ҚАПБА. Милаҭ цыпхьаза ирымами ипсеиқәырхагоу ашәақәа. Абри ахәҷтәы хәшәтәҩы қәыпш лыччапшь гәкы, шгәышьҭыхгаз, ишлапшпырхагамыз, агәра шгатәыз лылзбааит. Лыхәшәтәра напы алыркит, сылпырхагамхарц снаскьон, длоусышьҭит. Зыбз ада зыхәламыз асаби, изыхьуа ззымҳәо, зхы иамыхәо, абри азҟы лбызшәа лыпшааит, лнапы лҽанылцеит. Сара 80 шықәса зхыцуа, зықәра сҭысхьоу, ҩынтә инеиҳаны зеиҳа нысцхьоу, схы пхасшьоит леиҳа ахьнысцыз, есымша дсывагылоуп схәҷы дахьеиқәлырхаз анаҩсгьы лара дкахәхәа, лоура нцәахәы, лыччапшь лқьышә иқәшәҭуан есымша, схәҷы дысцәыпсуеит ҳәа сахьпсра сзымдыруа сшыҟаз уи лыччапшь анызба схьаа схашҭит, акгьы шысмыхьуаз снарбеит. Лзанааҭ азы дҳамҭан, схәҷы блала лхьаа лылхны лыпсы лхалцозшәа дызбон сахьлыхәапшуаз. Сысаби лапхьа асқам игылаз лыбҕа надцаны лылацәа анынҭаауаз ыҟан, аха ҭынчрак ацазамызт. Уахи-ҽни даалпы-рымшәакәа дылпынтәалан. Илылшоз закәзеи, лыпсҭа-заара зааза инылхит ахәыҷқәа рзы. Ира Қапба лгәалашәарала, лыпсы аҿапхьа сшьамхнышлоит. Лыблақәа ажәала иузеиҭамҳәо мчык шрылаз гәасҭеит, убри амч ала сыпҳа деиқәхеит, зегь реипш дца-рауаҩхеит, лхылц ыҟоуп, лаџьал лнапалоуп ишынас-кьалгаз. “Дшызҟыз дыпсгәышьеит” – ҳәа азәы ианила-цәажәо сгәы цысуеит, ихәҷымкәа изызҳахьада! Абас апсра аҟырҟы икылыргахьоу уанрызхәцуа угәы иаанамгар ауам, реиқәрхашьа иузулыршагәышьар, шамахамзар иузеиқәмырхо маҷуп.

Ира ҚАПБА лцәа лхыскааует Аделаида Леиуантиипҳа, акыр шықәса аус лыцызуан. Шәышықәсала лааԥсарақәа рышьҭақәа абри ашкол иацзаауеит. Аеҳәашьцәа узеиҟәгазом, урҭ рыла алкаа ҟасцарц сылшоит шьҭрала ишааус ауаԥсы зыда дыхәшәым зегьы: аҟазшьа, аԥшра, акәльтура, ахачҳара, аҵара. Абиԥарақәа ееишәа ирызнагатәуп, идырбатәуп иҿырԥшыгоу. Урҭ раамҭа ахаангьы ииасзом, есиԥсеиҵагыло рзын иҿыцуп, ихадоуп, саркьара ауеит. Ижәԥсануп, ажәԥсан иаҵаԥшыз ибоит уаҵәы амш зеиԥшрахо. Адеилаидараа рацәаԥсзам, урҭ зыргалатәуп ибеиуоу бызшәала, аҳәашьақәа зегьы еиԥшым, урҭ ҳамҭоуп, иаԥхьаратәа изыԥхьаша ануҵалакьоуп ишҳамҭоу анырбогьы. Насоуп рырҿиара ҭызҵааша жәаԥсыла ианеиҵагыло.

Сара Ирина илызкны изԥсыз сажәеинраала иазыркьаҿны иҭрыжьит, аха сбыҳәоит, ибзеиҭасҳәоит сара ахы иақәиҭны, убри апрозахь ииаганы бхы иабырхәарц. с-Роза лыԥсра сахьацәылхьчаз, ҳамҭас дахьсылҭаз азын акәзам, ус ирацәаԥсны лгәеисыбжь ахьрымалдаз анаԥсгьы, убри лынахыс азәгьы ргәы иалымсааит, аха уи леиԥш иҟоу хәшәтәԥсык сыԥсҭазаараҿы дысԥымлацызт. Лара лыԥшзара лара лыхаара баҟак еиԥш, лнапы ссирқәа рыла лыуаажәлар ирызлыргылеит…

Ашхен Минасян

В памяти моей хранится,
Образ твой, твое лицо –
Над ребенком моим – жрица–
Сохранила ты его.
На руках моих сгорая,
Мой ребенок тихо гас.
Но и верила, и знала,
Что спасешь его ты – врач.
Ты – любовь и состраданье,

Клятвой – ей не изменить…
Перед памятью склоняясь
Благодарно буду чтить.

“Амшен” 5.2003 г.
Аҟəа.

Жəабран 8, 1955 шықəса. Челиускинаа рыхьз зхыз асанаториа иамкуа еизеит ажəлар хатəра, Гаграа рыдагьы иалахəын Бзыҧҭа, Алаҳазыхь, араион ахаҭарнакцəа. Қырҭтəыла Иреиҳазоу Асовет ахь депутатс лалхразы лыхьыз ықəдыргылеит Ирина Капба, Аҧснытəи АССР Иреиҳазоу Асовет – Аргəын Маҵьыҭ Мысҭаф-иҧа. Алхырҭатə ҭыҧ акомиссиа ахантəаҩыс дыҟан И.Кобахиа.

Ира лусураҿы илыҵашьыцны ахыбаарақəа зызцəырҵлоз қырҭуа хəшəтəҩыкгьы гəрагаҩыс длыман, дықəгыланы ажəа бзиа лхылҳəааит. Амедеҳəшьа А.Кəртиди лакəзар иазгəалҭеит: “Ирина Қапба зыжəлар рыҧсҭазаара, раҧхьа зцəеижьаҿы изылаҧызшəарц зылшо ҧҳəызбоуп. Дааҧсазом, агəашьамх ссир лымоуп, агəаґь цқьа лызҭоуп. Лыхьз ықəзыргылаз агха рмыхьит, ргəы иҭыхо азҵаарақəа рызбараҿы амҩақəа шылылхуагьы аадырхуеит”.

Вл. Ф. Хышба:

– Ира дцəажəаҩ ҟазан, абри аизараҿы еизаз дызҭахымыз, мап лцəызкуаз азəызаҵəык дыҟамызт. Лара леиҧш иҟаз роуп иахьа Аҧсны иаҭахыу. Акгьы дацəшəазомыт, лиашара агəра ган. Лажəеи луси еиҟəҭхазамызт. Ауаа рыбзиабара лыман, қьаад лкзамызт рызҵаарақəа рҭак аныҟалҵоз. Аполитика лдыруан, дҵауылан.

Наҭела ПАТАРАИА, ашьаусҧшааҩы:

– Раҧхьаза акəны абжьыҭиракəа ианраҧшьаргоз зыхьз рҳəаз кандидатуп. Далзхыз, лыхьз ықəзыргылаз

лхы зыхҭнылҵоз лыуаажәлар роуп. Азәы ирыцеимҳәазакәа дышрыхәо дырны рхала дрыԥшааит. Хбызшәак рыла даҿамхазакәа аҵьажәлар рызҵаарақәа рҭак ҟалҵон.

АВТОР ЛАЖӘАҚӘА: Ирина лаҳәшьеи лареи анҵаԥсцәазоуп. Руадаҿы стол дук гылан. Егьарааны иубаргьы абри иакәшаны итәалон ацхырраара зҭахны ирзааиуаз, еиуеиԥшым аклассқәа рҿы итәаз аҵаԥсцәа: Диана Басилаиа, (амшын порт аиҳабы иԥҳа), Раиса Саладовникова, Венера Ԥачулиа, Лида Лысенко. Урҭ зегьы узеиқәыԥхьазома! Уахынла иаангылозгьы ыҟан. Рҭаацәара ргәқәа рызҭынчын, Ашьа дырхылаԥшуан, уаха ишьҭаанза дрыдтәалан. Ирина дрыман рҵаԥсыс, акы рзеиҭалҳәалон, амаҭәаркәа зегьы рзы амԥса иқәлҵон, рхала ахәцшьа длырҵон. Нас ахҭҳәаақәа рзылԥсуан. Иаҳҭахыу атемақәа анрылҭалакь шәҟәык адаҟьақәа аамыртзакәа знықҟьарала иааихьылшьуан. Сара схаҭагьы урҭ зхырԥсылаақәаз ԥыҭк срыԥхьеит. Раԥхьатәи лцәаҳәақәа инадыркны уоурыжьҭзом аҵыхәанза иноумгакәа. Лԥсымҭақәа ирхыскааит зпрофессионализмра ҳаракыу ажурналист еилацалоу ииформациа хьыршәыгәқәа. Лабзацқәа ахҭа иҭадыршәуеит. Химԥада уи азанааҭ аҟынгьы илылшон лхы аарԥшра, даеазәы дугәалазмыршәауа лхатәы стильк, хатәы знеишьак, ҳәашьак лыман. Уеизгьы, кәрск аҿы аҵара лыцызҵоз, иахьатәи апрофессор Вл. Голиаховскигьы усоуп ахәыҷтәы жәеинраалақәа рахь дшиасыз, еилеигзон, иҭыжьымҭа ашәҟәгьы лара лыԥсҭынхақәа ирылоуп. Лҳәоуқәа сшыргәлахацәаз гәазҭаз Аделаида Леиуанти-иԥҳа даеакы аиҭаҳәарахь дниасит, исызцәырҵыз азҵаара лцәа ианырзшәа. Егьааҵьасшьеит абри аԥсыза анзеиҭалҳәа: актәи акәрс хԥсаны данааз аламҭалазоуп. Ҳазхара даҳзымбо, ҳалҿыгәҳәааауа ҳанлывагьежьуазоуп. Ҽнак ҳаицны ҳнеиуан ажәытә аҵьырмыкьа, араҵла ахьгылаз ала.

Слазҵааит, нас бгәы шԥазыҟоу, бзанааҭ ииашаны иалбхыма? - ҳәа.

– Москватәи Аҳәынҭқарратә Университет ажурналистика факультет сҭалар акәын ҳәа аҭак сылҭеит. Нас ма иара аматематика амаҭәар бҭалар иауаз, уыгьы базҟазанеи анысҳәа, уи амаҭәар сара сзын ибахҵәацәоуп, – ҳәа иаахлыркәшеит.

Ира данстудентыз лҭаацәа мыцхәы лгәы иҵалон. Аԥышәарақәа шаалҭилакь иаразнак ирзаалышьҭуан ателеграммақәа. Иахьа иаазшәоуп урҭ Аделаида еиқәрханы ишлымоу. Абар ирҳәо: аԥышәарақәа хрылгеит, Са сзын иныҳәоуп, шәысцәымшәан, исҭиит–“5”, “сманшәалахеит-5”, “иахьагьы иҳаман аԥышәара–5”…

Лҵара анхлыркәшоз аламҭалазоуп. Иреиҕьны иалгоз астудентцәа алԥшааны Конаково ҳәа иахьашьҭоу ирышьҭуаз астудентцәа рделегациа далан. Аха уи ус анаԥшы-ааԥшразы акәмызт, дахьнеилакгьы лзанааҭ аганахь ала ҿыцрақәак ҭылҵаауан, илбааз-илаҳаз алкаақәа рзыҟалҵон, дыррақәас Аԥсназын изгарызеи, схы иасырхәарызеи, исзымдыруа иацсҵарызеи ҳәа дыҟан.

Лара лхатә гәаԥхарала далалеит аспорттә еилазаара “Медик”. Илдыруан уи амедицинаҿы ҭыԥс иааннакылоз. Дышҟәбҷаз еиԥш, лҵара, лусура иаԥшьыз зегьы еснагь аҭыԥ ҷыда рыман, иҷыгәзар акәын. Усоуп лаҳәшьагьы иахьанза еиқәрханы ишаалгаз “Медик” дызлаз алахәылатә билеҭ.

Ирацәаны дрыԥхьон аиуристә ҵарадыррақәа ирызкыз ашәҟәқәа. Астатиақәа ирыҵаркуагьы ҿырҳәала илдыруан. Урҭ рҿгьы лхатә гәаанагарақәа цәырылгон “абас иԥсахзар иаҳа еиҕьын ажәлар ирыхәон” ҳәа. Ус 1949 шықәсазы абырзенцәеи аҭырқәцәеи Аԥсны иқәрцаз арахь раара азин аныҟала ихынҳәқәаз рацәаҩын, аха рыҩнқәа ақырҭқәа иаанырқылахьан, шьҭахьла идырхынҳәуамызт. Абри азҵаара шьҭыхны, аиурист ԥҟарақәа дрызхьаԥшны, рышьаҭақәа

ԥшааны ильшьҭуаз ашәҟәқәа ирыбзоураны лхәатәы ылҵуан. “Ира лҿы шәца”, – рҳәон азәы рзаҳалк алеигаларц аниҭахыу. Лнапы злалкыз ауыс аҵыхәанза инамгазакәа дхьаҵзомызт, апринципра лылан, акоммуисттә партиа далан, аҟьиареи, аиашареи цәаҩас илыман.

Ахааназ, депутатс далырхуеит ҳәа уи дагьазыԥшымызт, уи адагьы лара илылшоз ҟалҵон. Аха лара лыхьз рҳәеит ажәлар рхала деилкааны, азәгьы ирыцеимҳәазакәа, далырхит рхазы, рыԥсы даԥшәмахарц, рхьаақәа дара раԥхьа иахьылыԥшаауаз азы.

Архив аҟны исԥыхьашәеит еилыргаҩыс ауыс зуаз ԥҳәыс нанамгак Ирина Қапба лыхьзала илҩыз шәҟәык. Угәы унамырхьырц залшом уи илҳәо. Илоуа ауалафахәы зынза имаҷуп, арахь ахәҷы чмазаҩы длымоуп, ихәшәқәеи рыфатәи рзы ирызхом. Убри иахҟьаноуп ицәеи ибаҩқәеи шеикәршоу. Ира Қапба абри дазықәԥаны аԥҳәыс ацхыраара лылҭоит, луалафахәы иацырҵоит, лхәыҷгьы дырхәшәтәуеит. Абас лусураҿы ақәҿиарақәа лыманы, ачымазцәа рзын дхәырбӷьыцны, дызҭахыу леигәырӷьо даауан. Гәыцхас илымаз лаҳәшьа Аделаидагьы дҭалоит Ставропольтәи арҵаҩратә институт, аматематика афакультет. Ашьагьы лыԥсы ааивылгеит Ада дышқәыԥшзаз илхылгаз аџьа агәрӷьара иахьаԥсахыз. Дара реиҳагьы илеигәырӷьеит лырҵаҩцәа, избанзар урҭ ирдыруан абаҩхатәра ссир шлымаз, ари ашкол наҟ-ааҟ азы дцәатәы шьаҟаны дшазгылоз. Аха ари агәрӷьара харак изымнеит…

Ааԥсарак лзымдырзо, зегьы реырхьызыгзоз Ирина иахьраахаз рзымдырзо иаалырҟьаны дычмазаҩхеит. Аамзы ҳхәышәтәырҭаҿы дышьҭан (азеиԥш хәшәтәраҿы). Афизиатор Семион Чакветазеии Џьанашьиа зыжәлаз ԥҳәыски дырхәшәтәуан. Аха есааира деицәамхозар еиӷьхара лымамызт азы аҩныҟа дааган уа дышьҭан. Рабеҳәшьаԥҳа Қсениа Квасиа-ԥҳаи Баҭым анагзком ахантәаҩыс иҟаз лыԥшәма Ҳасан Ацанбеи

ианраҳа икылххы иааит џьара цхыраарак ҳзыҟаҵозар ҳәа. Аԥсны физиатор хадас иҟаз Чохолашьвилии Сичинава зыжәлаз атерапевти ааиган акраамҭа агәаҭаракәа цон. Иагьа гәаҟра ҳҳаагаргьы аԥсразы акы лыхьуеит ҳәа сааигәарагьы иаазгомызт, сара сзын ари ԥхызгьы ахаҵара цәгьагәышьан. Қсениеи егьи аҳақьым Сиҷинавеи уа лаԥхьа итәан, уантә иаадәылҵыз Чохонашьвили рбарҵала иҿааихеит, сара сизгәамҭеит. Инапқәа еиларԥсны иааникылан усгьы нациҵеит: "изакәтә рыцҳара уамагоузеи, аха шьҭа акгьы узыҟаҵом" – ҳәа. Сахьыҟаз, сахьаныз сымбо сара сзын ихлымзаахрахеит лҳәоит Аделаида. Қсениа, Ира лаԥхьа дахьынзатәаз, имзакәаны илалҳәеит "меня погубили" ҳәа...

Абри шьақәзырҕәҕәоз даеа напҩымҭак сԥыхьашәеит. Дычмазаҩны Гагратәи ахәшәтәырҭаҿы данышьҭазоуп. Москва аҵара лыцызҵоз Васили Анохин ихьзала илҩит открыткак, сара исзыԥшызшәа сылаԥш иааҵагылеит. Урҭ рахьынтә иаазгоит ҩ-цәаҳәа заҵәык. "Лечили меня довольно рано до медикаментозного отравления. Напиши, есть что-нибудь новенькое в лечении ревматизма? А как твои дела на кафедре, а как диссертация"... Агәыр еиԥш инаулакшоит ажәа "адиссертациа" ахьз ахьылҳәо. Ира уи аҟнгьы иаагылоз лакәхомызт аҩнытәи рҭагылазаашьазы дымхынҳәызҭгьы. Уеизгьы, лгәы лмыртәацызт, агәҕра лыман дахьзашашәа, убри аҿынза амедецинатә ҵарадырра датәнатәхьан. Абри аены Аделаида дылҭан аҩбатәи ашкол аушьҭымҭа, Москватәи апоет, ажурналист Борис Антон-иԥа Сырицки. Диҳәеит абри 43 шықәса зхыҵуа аоткрытка зыхьзала иҟоу аҵарауаҩ Анохин инапаҿы ииҭарц. Аха Ира лыгәҭакы дышзахьымзаз, аоткрыткагьы иақәашьымхеит иахьа ожәаранза згәаҿы дмыцәац лҩыза гәакьа Анохин инапаҿы анеира. Борис адәыҕба данылбаауаз ҕьычцәақәак деицгәарҭеит. Ахәрагьы инырҵеит, уи еицәаны ииԥхьазо ицәызрақәа рыгәҭа иҟалеит убри анапҩымҭа мцаркыга...

Даҿакгьы саахеит. Ирныз ацәаҳәақәа санрыԥхьа исхьынҧашалазшәа рхы ансдырба, аблокнот ахь иниазгеит. Уи аалышьҭуеит рҭаацәара иазааигәаз Москватәик, Ольга Гришьуенко-Пак атрагедиа иазкны илыҩуан: “Когда вспоминаю март 1961 год, скорбь и горечь сжимает сердце. А в памяти возникает образ жизнерадостной, энергичной, очень умной девушки, стройной и гибкой, необыкновенно обаятельной, такой я знала Ирину, такой она сохранится в нашей памяти и навсегда”...

Сара снеира иарҵысыз, Ира лхы-лҵыхәа нзыхьшьыз, лкымҭа-лышьҭымҭа, лыбжьы, лгәеисра нызхылкаауаз зегьы неиқәых-ааиқәыхуа дрылан лаҳәшьа гәакьа. Уажәы-уажәы лара лышԟагьы снаԥшуан. Издыруан уи шымариамызгьы, иувсхьоу анурҿыцуа. Хазы Сара инсывак-аасывакны, ма саԥхьа иқәз, лыԥсҭазаара еилыхха иаазырԥшуаз лыԥсҭынхақәа зегьы рыхцәажәара шзалымшоз баны рылҵра ҩеыназкымҭаз блокнот иаҵәак аасыхеит. Лусумҭақәа еидызкыло шәԟәык еиԥш иудумкыларц залшомызт. Гагратәи ахәшәтәырҭаҿы, ахәҷтәы педиаторс аус анылуаз, уи аԟәша еиҳабыс данамаз ичмазаҩханы ирзааргоз ахәыҷқәа ирыхьуаз рыҭҵаара иазҿлымҳаз Ирина Қапба иқәлыргылоз азҵаарақәа иахьатәи ҳамшқәа рзгьы актуалра руан. Ишьҭылхуаз азҵаарақәа рынагзара дшахьымзазгьы наукала ишьаҭаркыуп, лара илхатәны иалалгалеит иахьеи-уахеи Аԥсны агәабзиарахьчара знапы алакыу ԥхьаԟа изго мҩақәҵагақәоуп. Исҭахыуп акык-ҩбак алскаарц:

Ажәытә Аԥсны, Асовет мчра ашьҭахьтәи ашықәсқәа рзы Аԥсны ахәыҷқәа ргәабзиарахьчара хшыҩзышьҭрақәас иамаз реиҿырԥшра, ҩазарақәас ирымаз. Ареспублика иқәынхо ажәлар реэкономикатәи рсоциалтәи ԥсҭазаарақәа ҷыдарақәас ирымоу, урҭ ирыхԟьо ахәҷтәы чымазарақәеи рыԥсреи зыхԟьо рышьаҭақәа раарԥшра.

Аҧсны ахәыҷқәа рчымазаракәеи рыҧсракәеи рструктуракәа, урҭ еиҵыххаларц азы аусмҩаҧгатәқәа.

Ахәыҷқәа ргәабзиара ахылаҧшреи иаҭахыу ахшыҩзышьҭреи рзуразы ирацәоуп еиҿлырҧшуа, иарбан ҧашәыркыракәоу изыкәныҟәатәыу ҳәа илҧхьазоз. Иаагозар, Урыстәыла апедиатортә цхыраара шеиҿкааз, ажәытәтәи аҭоурых азхьаҧшра, Асовет Еидгыла ахаантәи ашыкәсқәа ирыдкыланы, "количество детских коек по годам" ҳәа изҵылшьуа арбаракәа ҳәаакәылҵоит ажәытәза Аҧсны аҵарадырра аныҟамыз, амедицина закәыз анырзымдыруазгьы аҧсуаа ишьҭырххьаз ари азҵаара.

Ақалақьи ақыҭеи рҿы ахәҷқәа астационартә цхыраара рыҭара зегьы амехакызарц шаҭахыу, ахәҷтәы хәшәтәыҩцәа – аспециалистцәа рхыҧхьазара.

Ажәытә Урыстәылеи Асовет Еидгылеи рхаан аҿиара дуқәа змаз Мраҭашәареи Мрагылареи ртәылақәа рҿы ишышьақәгылоу адемократиатә тәылакәеи дареи реиҿыҧшра, ииашоу ахәшьаракәа рыҭара.

Еимехалкыз лызҵаарақәа зегьы асабицәа, ахәҷқәа реиқәрхара, рыҧсҭазаара иаҧшьуп. Зымҩа иналуго акгьы шыҟамгьы ҷыдала иалскаарц сҭахыуп асабицәа ирзыҧшу анацәа рхылаҧшра зегь раҧхьа ишлыргылоз. Рсоциалтә ҧсҭазаара аҟнытә ишаауа ирхылҵуа ргәабзиара аӷәӷәара, Амчымхаракәа ирылиааyа азыҟцәа ачымазаракәа шрыхьуа. Аира иацыу аҧсракәа мзызқәас ирымоу, иаагап ахәшәтәыҩцәа рхарала аинфекциа, аҷапан зхашәаны ииуа иишамкәа ианрызнеиуа ахшаараиуракәа раан атравмакәа анрырҭо. Аҧсны, абарҭ зегьы рҭагылазаашьакәа рыҭҵаара аҭахны илыҧхьазон, лусураҿы илоуаз аҧышәақәа ирҿырҧшны.

Ахәыҷқәа рхәҷра ахьчара, урҭ рзын адырра ҿыцқәа рыҧшаара, абри ишазоужьыз рҳәоит еидылкылоз ажәаҧҟакәа, дзыҧхьоз ашәҟәқәа. Урҭ зегьы рыхьз-

қәацәҟьагьы ашәҟәы ианылҵон, лхы ҳасабрба азылуан, адырра ҿыцқәа дрышьҭазаауын. “Кто осушил слезы на лице ребенка и вызвал улыбку на его устах, тот достойнее человека, построившего самый великий храм” – ари ажәаса аиндееццәа ирымҳәаргьы, лара илывагылахьан амедецина амҩа дананылоз…

Иааида-ааидаҳәо, аԥшзара икны иагоз аԥсуа ҭыԥҳа, адырра ҵаулақәа змаз, зaҟаҩы леиҿырбодаз, лыхьзилыжәлеи иахыбаауа заҟаҩы арԥарцәа амазақәа рхьыԥшьаҭраҿы иҵәахны ирымадаз. Аха лара зегьы дырзыҟан, еицеиԥшны илбон, анасыԥ азҵаара лҿаԥхьа иқәлмыргылацызт. Дызхыццакуаз лаҳәшьа дынлывагыланы лҵара лахьыгзара, лусураҿы лара лхатәы л-Қапбара аарԥшра, амедицинаҿы илымоу лгәазыҳәарақәа еихаҳауа амҩа ду ахь амҩахыҵра акәын. Аха мҩабжара инхеит лыгәҭаккәа.

Лгәыҕрақәа лыԥсҭазаара аԥхьаҟа идмыркьаҿырц азы, илылшоз зегьы ҟалҵон лаҳәшьа, иара убас лҭахыра зегьы Орџьоникизе ихьз зхыу Шәачатәи асанаториаҿгьы акраамҭа дышьҭарҵахьан. Уи ашьҭахьгьы аҩныҟа даарымгеит, Қсениеи, Ира лаб иашьа Ҭарашь иԥҳа Валиеи дрыманы Москваҟа ицеит, фымз дырхәшәтәуан актәи ақалақьтә клиникаҿы.

Убра данышьҭазоуп. Ира илаҳауеит Подольск ақалақь аҟны Ражден Гәымба напхгара ззиуаз ансамбль ықәгылараны ишыҟаз. Москва аҵара зҵоз аԥсуа студенцәа адырракәа рылҭеит: Адик Шамба, Владимир Хышба, Миха Нанба, Светлана Шамба, Кәрмазиа-ԥҳа (Гәдоуҭатәын) абарҭ зегьы ашәҭқәа рыманы ицаны ирбеит. Лхаҭагьы дрыцзар аҟара деигәырҕьеит лҩызцәа аԥсуа хәаԥшцәа убри иахьалахәхаз. Убри аҿынза дазҿлымҳан аԥсуа культура, аԥсуара ахьз зхыу зегьы, хыбаарыла дырзыҟан.

* * *

…Ирараа раб иашьа иԥацәа жә-ҩык ыҟан, хәҩык арзра иагахьан. Дара убарҭгьы даргьы гарак еицаа-

зазшәа акәын ишрызхәыцуаз, гәла ишырзааигәаз. Раб иашьа ипҳацәа аа-ҩык ыҟан. Урҭ зегьы очамчыра инхоз ракәын, аха еснагь ргәаҿы еиқән рымца, изхаанызгьы изхаанымызгьы зегь уа еизыргон, ргәқәа аҩнду иаҩсуа иҭбаахахьан рхәыҷра инаркны. Раҳәшьаду лпа Хокерба Шамил иакәзар ихьз есымша иазҿлымҳан. Дхьааргон. Ихаанны дхьаазгоз инареиҳангьы.

Ира данычмазыҩха, апсҭазаарахь дышзымхынҳәуаз анраҳа лара дзыхшаз реипшҵәҟьа агәаҟра инҭалыргылеит лҩызцәа, Қапаа рхылҵшьҭра. Усмоу Москва ахәшәтәырҭаҿы ицаны илыдтәалеит Қсениа Квасиапҳа, Ольга Гришьченко, Валиа Қапба.

Убарҭ аамҭақәа рзы Лаҳәшьа днеит Апснынтә. Рхәы ҟаҵаны Москватәи аклиникаҿы днеит. Авестибиуль ашә аатит. Дахьыныҩналаз азәы илапш даннакылеит Ада. Џьашьахәс иукратәоуп дышлыхәапшуа, ари гәалҭеит. Ашьҭахь излеилкаахаз ала Ира лчымазара рызхымго лымҩа иқән лҩызцәа, аҵара лыцызҵоз, дыздыруаз зегьы. Лаҳәшьа лхаҿсахьаҿы дагәлихит, омашәа Ира длеипшнишьалазаап. Уи, лҩыза гәакьа Владимир Голиаховски иакәын. Аеҳәшьцәа зынзагьы еипшым ҳәа шырзырҳәозгьы, лакҭак еиднамкылар ауамызт, убри ипшааит Владимир. Ира лбаразы дахьнеизоуп Лаҳәшьа гәакьа рапхьаза акәны дахьибаз. Вл. Голиаховски анысҳәа, еиҭагьы сазыхынҳәуеит ишәҟәы, ахәычҭәы жәеинраалақәа реизга “Малышам” 1957 шықәсазы иҭыҵыз. Ира лхаҭагьы ахәыҷқәа рыпсихологиа заҟа дазааигәаз, заҟа дырҿыгәҳәаауаз, заҟаҩы лыпсы рхалҵахьаз, ирыхҭнылҵахьаз, хымпада абас ажәеинраала шьахәқәа рзапылҵо дҟаларгьы алшон. Алагамҭақәа зегьы рҿы лхы аалырпшхьан, ргәылырҭәаара лмазагәшьеит умҳәозар. Ари аҭыпҳа данҵаҩыз инаркны ҟазарыла исахьаркны ажәеинраалақәа дрыпҳьон, апиесақәа рҿы арольқәа налыгзон иҭышәынтәалахьоу актиорк иаҟара гьама ҳаракыла.

Ҳазныу ашықәс, мшапымзазы Аҟәа имҩапысит иреиҕьны сахьаркырала иапхьо Апсны ҳашкол хәыҷқәа

злахәыз олимпиадак. Абри саҧхьа дааргылеит Ира Ҟапба. Абзиара рыдкылазааит убарҭ рыҟәра данҭагылазоуп, 1945 шыҟәсазы аҟәа имҩаҧысуаз аобласттә олимпиадахь днаҧхьан. Ари аконкәрс аҿы даҧхьеит асовет поет Алигер еицырдыруа лажәеинраала “ЗОИА”:

Снегом запорошенные прядки,
Коротко стриженых волос.
Это я! Не бойтесь! Все в порядке,
Я молчала, кончился допрос!..

Аҵыхәанза анагзаха ладразомызт иҵхны иргон асцена, Зоиараа ирхыргахьаз, урҭ зусҭцәаз здыруаз, урҭ реиҧш аҵәызҟәа змаз ахәаҧшцәа. Абраҟа Ира иланаршьаз актәи аҭыҧ лзызырҩра ргәы иҭҳәаан. Абра актәи аҭыҧ аанызкылаз ааҧхьара роуит Ҟарҭҟа, уаҟагьы уи актәи аҭыҧ ланаршьеит…

Фышыҟәса аҵара ахьылҵоз, лҟәыҧшра амҵәыжәҩаҟәа ахьеиҵнахыз, деицырдыруа дахьыҟалаз, шәҩыла лҩызцәеи, лыҟәлацәеи, лырҵаҩцәеи дааскьаргон. Лыҧхара згәлаҵәахыз Москва, иалкааны бзиа илбаахьаз аҭыҧ хьыршәыгәҟәа акгьы лызрылазамызшәа, аҵыхәтәантәи лымшҟәа хыркәшаны данаауазаоуп. Аҵара лыцызҵоз Павел Шастин (апрофессор иҧа) имашьына лассы ала аҟалаҟь иналсҩалсит. Дыздыруаз зегьы ҭысит. Аҧснытәҟәагьы: Миха Нанба, Кәрмазиа-ҧҳа, Вл. Хышба, Адик Шамба, Ольга Гришьенко, Вл. Голиаховски уҳәа Москватәи лҩызцәагьы.

Аҧсҭыр (аполк) акомандирк иаҳасаб ала, школ дук аҵаҩцәа еихьзырҧшуаз Ирина Ҟапба ззын дҿырҧшыгамдаз. Лаҳәшьеи лареи класск аҿы аҵара рыцызҵоз, Аҵьынҵьтәылатә еибашьра Дузза ашьҭахь, раҧхьатәи аушьҭымҭацәа (1947 ш.) руазәк ЧОГОВАЗЕ Афанасии Варлам-иҧа ааигәа ихыҵит 75 шыҟәса.

Агәабзиарахьчараҿы иеыззаҧсеитәыз аҳаракыракәа рзы Урыстәылатәи афедерациа агәабзиарахьчара Аминистрра ианаршьеит Аҳаҭыртә Грамота. Урыстәылатәи аҳәынҭқарратә медицинатә университет акафедра апрофессор Чоговазе Нобель апремиа далауреатхеит. Ааигәа Ира Лаҳәшьа лыхьзала иааишьҭит ашәҟәы. Уи иаҧхьаз рахьынтә лара дыззымдыруа ҳакәзаргьы угәы дыҵамлар ауам Ирина Қапба, абарҭ рҩызцәа аҩазаракәа рахь инеирц зылшоз илаамҭамкәа лҳәоу дахьахьшәаз. Чоговазе ишәҟәы акыр ишынеиҵыхыугьы иаазыркьаҿны акәзаргьы иаҳҭахыуп ишәыдаагаларц:

Ааигәашәа телехәаҧшрала исаҳаит В. Попков ихьз зхыу ҳашкол аушьҭымҭацәа шеиднакыло, аиҧылара хатәра шышәзыҧшу. Сыблакәа рҿаҧхьа игылоуп бзиа иаабоз ҳарҵаҩцәа. Ашықәсқәа цацыҧхьаза иаҳа инарҵауланы еилыскааууа салагеит класск аҿы аҵара еицызҵоз, ҳашкол еиднакылоз зегьы ҳзын ишыхьзырҳәагоу апринц иҳазиргылаз ашкол амшьҭа шыбзиаз.

Актәи адунеитә еибашьра ианалагоз лахьынҵас иаиуит аҵьар Ҟаҧшь (Красный Крест) агоспиталь аартра. Уезгьы, ақәақәа анлеиуа, аҵәаакыра зкыдлоз ашкол аҧхьатәи аҭзамц ашьыхырсҭаҿы акыр шықәса иадубалон 2х2 метра ҧшьыркца зҵазкуаз Аҵьар… Арахь ааҧхьара роуит усҟан зқәыҧшра иҭагылаз арҵаҩцәа еиҿамсқәа ишнеиуаз агәрҵҟәл хазына зманы иаақәгылаз.

Хашьҭшьас иҳамоузеи Г. В., М. А. Сахароваа, А. И. Баржицки, М. А. Дублина, В. П. Парски, Дина Виссарион-иҧҳа, Аркадии Иван-иҧа, хаҵеи ҧҳәыси Поповаа уҳәа егьырҭгьы ҳарҵаҩцәа. Сара ибзианы исгәалашәоит ҳашкол адиректорцәа Михаил Алгери-иҧа Кәпалба, Сироткин, Нечитаилов, Ҷантуриа еиуеиҧшым аамҭақәа рзы напхгара ҳзызуаз. Аҧшьбатәи ахәбатәи акласскәа рҿы сантәаз директорс дыҟан ҧҳәыс ҳаракык, еинаалак,

(лыжәла сгәалашәом) абарҭ зегьы рҿапхьа иҳапхыҟәу рацәазоуп.

Иреиҳау аҵараиурҭа аҭаларазы аҧышәарақәа анаҳҭиуаз ауп: ҿырҳәала аурыс литература (аҳҭҳәаа ҳаԥуан) аҧышәа здызкылоз, зыҟәрахь инеихьаз аҵарауаԥ дысзызырԥуан дысҧырхагамхакәа. Сара сыгәкы-ҵәкуа М. Лермонтов ирҿиара сахцәажәон, “Мцыри”, “Бородинои” рҟнытә ҿырҳәала исҳәеит, сазааҭгылеит “Маскарад”. Зынза ааигәаза акәушәоуп ишызбо абри адрама ашкол аҿы ианыҟәҳаргылоз: ароль хада дыхәмаруан Вера Апостолиди. Нас аҧышәа здызкылоз Аҧсадгьыл абзиабареи апатриотизмреи ирызкны иааԥыз зхы иаҟәиҭыз атема аҟнытә бҕьыцҟәак дырзааҭгылеит. Атема бзиазаны иааурҭит, аҳәоу цыла кьардала алкаара заҵәык аҟны гхак ҟауҵеит акәмзар, иҳәан рҵаԥыс иумадаз ҳәа дсазҵааит. 5-7 классҟәа рҿы Мариа Афанаси-иҧҳа Дублина, 8-11 классҟәа раан Алеҟсандр Илларион-иҧа Боржицки сҳәеит. “Боцман” ҳәа ҳзышьҭаз, бзиа иаабоз ҳарҵаԥы избахә аниаҳа даарысит, егьи иԥыза алектор ихы наиҟәикын дахгәырҕьааны иеиҳәеит ари зызбахә Саша Боржицки иоуп ауниверситет аҟны кәрск аҿы ҳаицтәан ҳәа.

Аиашазы, ҳакласс дара еиҟәшәааз классын. Ҳашколтә ҧсҭазаара мԥаҧысуан ишахәҭаз еиҧш. Изакәтә гәашьамхыз иҳахҭнылҵоз И. А. Дублина, асцена “Цыган” аҟәргылараан, арепетициаҟәа анцоз. Толик Барцыц – аҭаҳмада, Вера Апостолиди – Земфира, Сара – цыган ҟәҧш, мамзаргьы “Маскарад” аҿы Вереи сареи ҳаицыхәмаруан. Ароль хадаҟәа руак наигзон Иури Картелишев, убас егьырҭгьы. Ашәаҟәа! Изакәытә бжьыхаазыз илхылҵуаз Иура ашәа ицызҳәоз Ирина Ҟапба. Уи лыкәша-мыкәша, лара илызкны ус иааинырсланы лтәы аҳәара уадаԥуп. Шәҟәык лзукуазаргьы аарҧшышьа умазам, лдырразын лыҧсы ҭаны дудыр-

уазароуп лаԥшеимҟьарак иадамхаргьы. Дышԥаҭахыз ҳара ҳагәҳәа, хашҭрагь лыҟәмкәа, лҩызцәагьы, аҵаҩцәагьы, арҵаҩцәагьы, астудентцәагьы, зны ада дзымбацызгьы зегьы рзын дхамшҭыганы иахьанзагьы дышԥаҳацыу. Аха агәалашәараҟәа рыла ауп лызбахә шаҳҳәо, дышԥаҳҳибааи аԥсцәаҳа.

Сара ҷыдала бзиа избон аспорт. Ашьапылампылгьы сасуан аамҭала зны амбахьчаҩын. Хазы аҵара сҵон аероклуб аҟны Митропольски иҿы, апарашиуттә планиортә школ аиҳабыс дыҟан Полехова (аинструктор-планорист), Каԥьариан дԥырҩын. Фонтан ҳәа иахьашьҭоу иҟан аеродром, 1943 ш. рзы 14 ш. схыҵуан, бжь-класск рҿы стәан, нас еиҭа ажәабатәи акласс аҿгьы, Ида Жукови Нелли Борисоваи аԥыршьа еицаҳҵон.

2003 шыҟәсазы Москватәи аҩбатәи амедицинатә институт (РГМУ) 1953 ш. рзы Ирина Қапба аҵара илыцалгаз иазгәарҭон иалгеижьҭеи 50 шыҟәсахыҵра. Абраҟа инарҭбааны Лара дыргәаладыршәеит. Агазеҭ “Медицинскии Вестник” адаҟьаҟәа рҿы А. В. Чоговазе игәалашәараҟәа рҿы икьыԥхьит, ианҟәԥшызтәи рпатреҭҟәа нацҵаны. Уаҟа далацәажәоит 40-тәи ашыҟәсҟәа рзын Гагра еиҿикааз, Осовиахим аероклуб аҟны апарашиутист-десантник ҵарагьы азәырҩы ари ашкол аушьҭымҭацәа аҟәҿиараҟәа рнаҭеит авиациа аганахь ала. Иԥырҩцәахеит ҳәа исхамшҭуа хҭыс хәҷык,– анаҩс иҩуеит А. В. Чоговазе – аԥара ӡеазыҟазҵоз ԥҳәызбак дызҭаз апарашиут иамаз ашаха амҵәыжәҩаҟәа ирхашәан, дмеихәо, дыԥсымкәа, дагьыбзамкәа, дыҳәԥызԥуа дагәылахеит. Аԥырҩы авивиҳәа амҵәыжәҩаҟәа ҟьо ахагьежьра далагеит ашаха ахиршәаразы. Акыр лыҟәын, дҟьо дызмаз инапаҿы иааганы аҿыршәара иеахьигзеит, илиршеит машәырда адгьыл аҟны ллыбаашьҭра.

Уск̆ан ԥытәык сәызцәа реиԥш, гәҭакыс исымаӡәк̆ьан авиаконструкторра азанааҭ, Москватәи МАИ сҭаларц. Аха Васили Попович имаҭәаркәа рзы исымаз ақә-ҿиаракәа сымәахыргеит амедицинахь. Ира Қапбеи сареи ашкол ҳшалгаз еиԥш иҳазбеит амедицинатә институт ахь ҳдокәментқәа алаагаларц. Ира лышәк̆ә-қәа сара сахьцоз исылҭеит, Москва иреиҳау аҵара-иурҭахь еицаласҵарц. Исгәалашәало, адкыларҭатә комиссиаҿы иахьназгаз, хьтәы медалла иалгаз Ира иаразнак актәи акурс ахь дахырԥхьазалеит. Адоку-ментқәа здызкылоз аԥҳәыс лхы аасықәылкын ус лҳәеит: “Что же это, Вы молодой человек, сплоховали? Вот, если бы окончили школу с медалью, как Ваша одноклассница, спокойно бы загорали на пляже в Гаграх. А теперь придется Вам зубрить, готовиться и сдавать вступительные экзамены”…

Чоговазе иеиԥш ҳдыррала иахәаԥшуазҭгьы ақырҭқәа ик̆арҵаз аҵакы, иқәдыргылазомызт “ахҵәацәа” рыр-хынҳәра азҵаара.

Сара, ҳәарада, ашкол ашәышықәсахьҵра аиубилеи салахәхарц шысҭахыугьы, снеира иашамхар к̆алап, зегьы излархәо ала, ақырҭқәа рзын уи шәарҭоуп, аиҳаракгьы ахацәа ҳзын. Уеизгьы, сара соума, сԥацәа роума азвиадистцәеи амхедрионцәеи имәаԥыргоз ацәгьацәыфаракәа рахь ус ҳамазам, насгьы 1947 шықәса раахыс сынхоит, аусгьы зуеит Урыстәыла… Абас ихиркәшоит Аделаида Қапба класск аҿы аҵара лыцызҵоз илзааишьҭыз ашәк̆әы.

Акраамҭа инарҳәаарҳәуа искын исалам шәк̆әы иацыз агазеҭ “Медицинский Вестник”, Рашәарамза 15, 2003 шықәсазы иҭыҵыз. Уак̆а Чоговазе иикьыԥхьыз астатиа “Какие чудеса вытворяли” аҿгьы убла дхымҵуа дазынижьуеит ари аушьҭымҭа, аамҭа кьаҿза иҭагзаны ирласны ишәхьаз рәыза лықәҿиаракәа. Дара реиԥш

анҵыра ланеишьазҭгьы, еихаҳа-еиҵаҳа рырҿиарамҩақәа ирыхцәажәашаз лара лакәхон, ари агазеҭгьы, уи ажурналгьы лара илоурыжьуан. Чоговазе 75 шықәса ихыҵра дныҳәарала, дызнысхьаз амҩақәа шаадырԥшыз еиԥш, еизҳауаз азәы лакәхон, уи инеиҳаны изыдныҳәалатәхоз дара дызцәызыз ракәхон. Астатиақәа ирыцу патреҭк ууаннакылоит, уи 1947 шықәсазы аҩбатәи ашкол аушьҭымҭацәа роуп. Уи аҟны сара схала исыԥшааит рыгәҭа игылаз, аԥсцәаҳа еихибааз аеҳәшьцәа.

Ашкол амузеи азын Чоговазе ирзааишьҭыз аматериалқәа ирыцуп Нобель ипремиа алауреатреи амедицинаҿы илиршахьоуи рзы Адипломи злаианаршьаз. Ари агәаха знамҭо азәгьы дшыҟамгьы, ихьыу-хьыууа угәы дныҵамлар ауам рыгәҭа иагыу Ирина Қапба. Алакә цыԥцәаха аҟнеиԥш унаԥшы-ааԥшуеит уажәы, ма уашьҭан џьара дышԥаацәырымҵри ҳәа, аха инылҵыз ақәра аҟны уаанхоит. Дара дызгәалазыршәогьы хыбаарада ирҳәоит, дара зегьы амедицинатә институт ирҭахны ишҭалаз, изларылшоз алагьы аҵара шырҵозгьы, аха Ирина зегь реиҳа зылшоз азәы шлакәхоз…

"…Иру Капба всегда вспоминаем с благодарностью и грустью. Она была наш комсомольский вожак, энергичная, честная, работоспособная. Она буквально горела в учебе и на общественной работе. Ее все любили и поэтому на этих встречах она всегда с нами"– ҳәа гәҭыҕьҕьала есымша лызбахә инаҿыхәоит аԥсыуа шьха зыхьк еиԥш дыԥхьазаны…

Татиана Гьаргь-иԥҳа Мықәба: – Схәычра аблақәа ирхымҵуа ирзынхеит Ирина лхаҿсахьа. Дычмазаҩны данышьҭазоуп. Амҩахь ихоу рԥенџьыр ҳнаҵагылон агәылацәа хәыҷқәа (ҳаидынхалоит). Ахышә аартны аконфеҭқәа ыршәны иҳалалԥсон. Аха ҳамҵасны ишьҭаҳаҟәшәазомызт. Ҳхәыҷымзи, уи мап ацәаҳкзомызт, аха ҳара лассы-лассы уахь ҳназгоз лара лыхаареи лыԥшзареи ракәзан. Иаадыруан

ахәыҷқәа бзиа ишылбоз. Ахәыҷы иибо, иаҳауа гәаникылоит. Ӗеишәа аҵакы анҳзымдыруазгьы схаҿы иаанхеит ҳанацәа ражәақәа: "Уи леиԥш хәыҷтәы хәшәтәҩык дымгылац, заҟаҩы еиқәлырхахьада. Ижәбома, ахьаа шлымоугьы, быда царҭа ҳамам бҳахәа ҳәа рысабицәа рыманы ргәашә иаадгылоит. Азәы шьҭахьла дылмышьҭыцт. Асабицәа анылбалакь, акы лмыхьзацызшәа ахьышәҭҳәа лиарҭа днагәылатәаны игәалҭон. Ирыхьуаз азы усгьы агха лыхьзомызт" – ҳәа... Сара схәыҷтәы гәы ала сгәы ҭанашьит уи лыԥсра. Уи анахыс лассаамҭа уахь схьаԥшзомызт...

Сара схаҭа рҵаҩык, ашкол анапхгаҩык лаҳасаб ала агәаҳәара ду сызҭо акоуп Лаҳәшьа ашкол аҟны дырзымхакәа лҵаҩцәеи рҭаацәаракәеи лгәашә иахьаадибаҳәалало. Ус анакәха, ҳазегь ҳгәашәқәа реиԥш, инеиҳангьы алахьынҵа амоуп лгәашәгьы. Згьы иреиҳау лахьынҵаны избоит аҵареи аазареи ахкаҿы ааԥсарак ахьылнымԥшуа, уи ала лыԥсы ахьҭоу, уи ала лыжәлар рыгәҭа дагьагым. Лара лыла агәра згоит, абри уаажәлар рыбзиабара уаҵанаҵы ажәадагьы мыцхәы мҳәазакәа ушрыцхраауа. Зны саныхәҷыз, Ирина лыԥсҭазаара даналҵыз нахыс устәи аиасра сгәы анснархьуаз еиԥш сазыҟам иахьа. Дзаҵәзам Ирина Лаҳәшьа. Лфырԥҳәызбаракәа ируакхеит шәҩыла лаҳәшьа дзыԥсахша аҿар еикәаазаны рхатәымҩақәа иахьырнылҵо.

Аҩзба Ирина Ҳашьым-иԥҳа, Гагратәи абальнеологиатә еыхәшәтәырҭа амедеҳәшьа еиҳабы: Асовет Еидгылеи Аԥсни рҟны зеаԥсазтәыз амедицина аусзуҩ:

Қапба Ирина ҳаҳәшьаду лыԥҳа лоуп. Лхылҵыхәа зегьы бзиазаны иаадыруеит. Ахәшәтәыртақәы педиатрс аусура даналага уи ақәы даанымгылакәа, ақәар рзы ачеиҵыхыртақәа дрызхәҵаны даақәгылеит. Лаԥшьгамҭала амедицинатә ҵараиурҭа (училишьча) аалыртит. Дынзышьҭалоз усгьы иаразнак еиҿылкаауан. Аха ари лара ишлыбзоураз азәы илымҳаҿы инеир ҳәа ишәон. Уи лара иаҳагьы еиӷьылшьон, иҟалҵаз, илуыз ҳәа лыхьз алукаар бзиа илбазомызт. Даашьҭалан арҵаҩцәа бзиақәа лыԥшааит. Есениан Гриша ахирургиа ҳазнеигон, Чантуриа (лыхьз сгәалашәом) формалогиа. Сара схаҭагьы уи сҭалеит, убри ауп сзылгаз. Аха Москва аҵара ду иалгахьаз, Конаково апрактика бзиа иахысхьаз, зԥышәа ҭбааз аԥҳәызба алекциақәа дхазрыԥхьон. Абри лыгәра згаз Гаграа, рхәыҷқәа абжьаратә школ ианалгалакь, иреиҳау аҵараиурҭа иҭарҵаратәа аҭагылазаашьа бзиа шрымазгьы, Ирина лучилишьча шәалга, уи шшәызхо жәбап ҳәа уахь инарышьҭуан. Лаушьҭымҭацәа, сара сықәлацәа, сеиҵбацәа заҟаҩы иахьагьы қәҿиарала аус руада. Лара дахьигзазҭгьы Анцәа, Гагра усгьы-усгьы илылшон иреиҳау аҵараиурҭа аартны, Москватәи лҩызцәа ааԥхьаны Аԥсны зегьы азын хәарҭара злоу хәшҭаара дук ҳамҭас рзыргылара.

Сыбла ихгылоуп сахьак: Ира лхы-лгәы иҭамкәа абжьы лырҭарц лыхьз анықәдыргылаз аламҭалазоуп. Иаразнак ари ажәабжь раҳаит лыҵашьыццәа ақырҭқәа. Дара рацәаҩын. Ахәда, алымҳа, аԥынҵа хәшәтәҩы Есартиа Аполлон Платон-иԥа абарҵа дбыжьҟьаны

иҿааихеит еилагаз азәы иеиԥш. Ишԥыкәу ецы аусура иалагаз аҟәыԥш ҳара ҳаиҳа лылшахьоушәа дзалыркааз ҳәа иԥсы ихәлачны дцәажәон. Адгылацәагьы иоуит, аха лара акгьы лмаҳазазшәа, еилых дҟаҵамкәа аус луан. Уи дара дыртәуп, ари ҳара ҳәа азәгьы деилылхзомызт. Абри зегь реиҳагьы аҟәҿиаракәа лызҭоз ируакын. Ажәак рҳәаанза ргәы иҭаз лдыруан, ахзыргара дара усгьы иртәышьҭразамызт.

Сара 46 шыҟәса ҵуеит амедицина аус азызуеижьҭеи. Гагра, Аҟәа, Қарҭ аиԥыларакәа, апартиатә активкәа срылахәхахьеит. Ажәа зҿоу ацәажәацәа дукәа сырзызырҩхьеит, апартиатә еиҿкаара амазаныҟәгаҩык лаҳасаб ала. Аха Ира леиԥш ахшыҩ аҵаҵаны, илҳәаз акы узавамло иса-саны ицәажәоз дысԥымлацт. Лхатәы лкаҟәа рзыҟалҵон. Лара лышьҭахь академикцәагьы ацәажәара шырцәыцәгьоу аартны ирҳәон. Рзызырҩцәа рнапкәа еинырҟьон “ииашоуп” – ҳәа аанарго… Аҟьаад мкзакәа абарҭ зегьы реихшьаала ахьгәнылкылоз мазас иаҵоу ҳәа сгәы иаанаго лажәеи луси ахьеимадаз, лгәы иахьадыз азоуп. Иҟалымҵоз аԥшзаразы еиҟәлԥхьазомызт коммунистцәаҟәак ҟазшьаны ишрымаз еиԥш. Лажәа лроузомызт. Есымша, зеиғьашьарак аҳасаб иаҳуалԥшьоу ҳәа аҳәашьа даҟәшәон. Нас наука бызшәала ишьаҭаркны дцәажәон, аиуристтә кәаԥкәа ааилыҟәшәа-ааилыҟәшәаны иаахлыркәшон. Ира Қапба араион акомҿареидгылатә комитет абиуро даналазоуп Пицунда комҿартә еизара дук мҩаԥысуан. Қарҭаа инадыркны ахатәракәа рацәаҩны иалахәын. Лара ажәа лырҭеит. Ацәажәара дышналагаз еиԥш, ашыр-сырҳәа рыблокноткәа аашьҭыхны анҵара иналагеит.

Апартиахь данрыдыркыла аламҭалазоуп. Қырҭтәыла Ацентр Комитет амедицинатә усзуҩцәа рзын наукатә конференциак мҩаԥнагон. Уи убас дааҭгыланы Гагра асахьа ҭылхит, Гагра ахәшәтәырҭа иагыз далацәажәеит, ус баша еиҟәмԥхьазазакәа, ацхыраара аҭара жәларык шахьчоз аалырԥшит. Ачымазцәа

хаҭабзиарала рыхәшәтәразы даҽа еихагылак шахаргылатәыу лҳәеит. Аихатәы каруаҭқәа, аҵәарҭақәа, ахызақәа, ахәшәтәыгатә мыругақәа рыла ианеиқәршәамха рчымазара чымазара шаҵло. Ира лыбжьы аус ауит. Ирзаарышьҭит лара иазгәалҭақәаз зегьы, ҩмашьына ласыкгьы. Лыбзоурала абри ахәшәтәырҭа иахадыргылаз аруак (етажк) иахьанӡагьы Лара лыхьӡ иаҵуп, издыруа ҳаҟоуп. Абарҭ зегьы лыбжьы иаанагеит, еиҿамск шлакәыз игәлҵыз ашәҭыц еиҧш лсахьа иҵәырнагеит. Ира зхы аҧхьа зыжәлар рыҧсҭазаара зыргылақәоз ҳабаҵәа дреиуан…

Чымазарас илыхьыз зегьы еицҳамоу “гланды” ауп. Аха аҳақьым Чакветазе “имаҷу џьара акы акәзаргьы зның акы сыхьуеит ҳәа са сҿы баанагондаз ҳәа” – дылзыҧшызшәа иқәиргылаз адиагноз зынӡа аусгьы лыламызт. Антибиотикқәа рыла диблит. Ахәшә џьбарақәа лыжәиҵеит. Москва даннарга, лчымазара аҭоурых ианаҧхьа, илдыржәуаз ахәшәқәа анеиқәырҧхьаза рхы-ргәы ааныркылеит, иџьаршьазаап лорганизм ачҳара ду шамаз, заҟа дыҧшзаз, заҟа дҵарауаҩыз инеиҳаны иғәғәаз азәы шлакәыз.

АҨӠБА ГАЛИНА ҲАҚЫИҦҲА, апедагогикатә ҵарадырракәа ркандидат:

КАП-ҧҳа Ира ҳгәы, ҳлымҳа лызкыдын. Ҳашкол ахьӡ ҭызгахьоу азәгьы дреиҧшымызт. Лымала далскаар иҳақым. Лаҳәшьеиҵби лареи арҵаҩцәа ирывагыланы аҿар еихьдырҧшуан. Ҿымҭ гәаныла ҳархьыехәон раншьцәа Аҩзаа, “ҳабз азаз алоуп” – ҳҳәон лассы-лассы…

Аԥсуаа ианакәзаалакгьы ԥсабарала абаӷәхатәра змаз аҵеицәа рылиаауан. Аха аԥсуаа аҵара рыцааизом зҳәоз, ус ҳаӄазарц зҭахыз аҟырҭқәа ракәын. Дара иреиӷьу аԥсуак дӷәагылар ҳәа ацәшәа рыман. Аԥсра аҵкыс убри акәын изыцәшәоз. Ҳадгьылгьы, ҳаԥсуарагьы, ҳаԥсабарагьы рыԥсы алаханы иӄан. Бериеи Сталини рполитика ҳагәыларшьырц иаҿын, рыкаҭақәа ҳхадыршәуан.

Ҳзықәгәыӷуаз абиԥарақәа – ҳашьцәа дырзит. Кьоушәоуқәак иацәынхаз рыла ҳажәлар рыгәқәа камыжькәа ишааиуаз Аҵьынцьтәылатә еибашьра Ду ҵысит. Ажәларқәа зегьы реиԥш ҳаргьы ҳаршәшәеит, егьҳныԥшит. Урҭ зегьы иреицәаны иӄалеит аԥсуа школқәа раркра. Ира леиԥш аҵара дуқәа ирылганы аԥсҭазаарахь раԥхьатәи ршьаҿақәа рынеихыгамҭаз, азәазәала заӄаӷәы шьақәырӄьада, рҳәоуԥшзақәа ирыхьдыршәада. Иара усгьы ҳагәкы-ҵәыкуа, ҳаихьысеиԥысуа ҳшааууаз ауп ашьаарҵәыра ҳашналадыргылаз…

Аҵьынцьтәылатә еибашьра Ду иагаз Аиааира ӷәышықәса анахыҵуаз ауп. Абри аныҳәа Аԥсны зегьынцьара иазгәарҭон. 1947 шықәса, лаҵарамзоуп. Иӷәынтәны иныҳәан ари ашкол азы. Ӷәымчыбжьа рышьҭахь ашкол аушьҭымҭацәа рхатәымӷәақәа ирнылон, Ира Капба хьтәы медалла далгон. Ари ажәабжь Гагра анҭыҵ Аӄәа Очамчыра уҳәа ирылсхьан. Хәҷидуи еизаз иаарылукаауан ахатәрақәа: Никәа Шамба, Хәршьыҭ Шамба, Бекьиа Бганба, Шамиль Бганба, Ксагә Мқьалба, Асланқьери Ҵышәба, Маҵьыҭ Быҭәба. Зхәыҷқәа ҭамыз асасцәагьы рацәаӷәын. Аԥсуаа еиҵагыланоуп уахь ишнеиз. Сара усӄан шықәсқәак ҵуан ашкол салгазижьҭеи, сӷәызцәеи сареи ҳахьнеиз сыбла иабаз иахьа акәушәоуп ишысԥыло. Анацәа ашәқәа рхьыссы, иааиуаз зегьы рылаӷырзқәа неилаҭәон. Убри рханаршҭит Ира Қапба лықәгылаарақәа, лыбжьы гәкыҿацаза. Излаз аиқәара иналнагазшәагьы

днарбон. Иахьа аҧсҭазаара акырза ҧхьаҟа ицеит. Зхатәы камеракәа змоу даара ирацәаҩуп. Хәыҷык жәеинраалак ҿырхәала иҵазар ашырхәа дҭарыҩуеит. Ира лхаан убас иҟазҭгьы, ҳара ажәакгьы лхаҳҳәаауамызт, лҿахәы лара илҳәаахьан. Ира лтәы анаҳҳәо, Ира лбаҩхатәра еиҵазамызт Ада лхаҭара, излеиҧшымыз даара ирацәоуп ҳҳәаргьы. Ира дпедиатрын, Лаҳәшьа дматематикын. Даазаҩуп, днапхгаҩуп. Ларгьы дажәаҳәаҩуп. Ира имаҷны инылҵит, егьи уи ахьаа даиааирц азы дишеит. Ари высырҭа змам аҧсҭазаара иатәу ҧҟаракәоуп.

Узхылҵыз иакәзам узеиҧшрахо, узаазаз иоуп рҳәоит. Ада дзеиҧш ҿырҧшуп лаазамҭацәа рзы. Сара агәра згоит адунеи иахыҵәахьоу ҳашкол адаракәацкәа, аушьҭымҭацәа заҟаҩы Ада илҿыҧшуа, дыргәалашәо, илеихырхәо, иҭабуп ҳәа иахьанзагьы гәаларшәага дырга хәыҷкәак шылзаарышьҭуа. Ира Ҟапба лоума, идырзхьоу, аибашьраҿы иҭахахьоу, аҟырҭуа-аҧсуа еибашьраан иҭахаз, абҵьар зкыз зегьы абра ҳаизнагоит. Абри зегьы амаа зкыу Ира Лаҳәшьа лоуп. Даҽа шәҩуаа напхгаҩцәас уаҟа инанагаргьы, лара лҿырҧшы баҟара шауа, уи ишыҟәныҟәо гәазымҭо дҟалашам. Ашьха хаҳә даҩызахазшәагьы збо салагеит. Сыҟәра ахьмаҷым акәым ҳәа исыҧхьазоит ус дысзырбо. Ус дыснарбоит сара схаҭагьы аҿар раазараҿы даҽа малк са сахьазхымхуа. Ашкол ашәышыҟәсахыҵра лара лнапаҿы иҟоуп. Иаҳа ианцәгьаз, иаҳа иануадаҩыз. Бымбои, уаб дынха-ҩызаргьы, азәгьы дынхаҩны, дҵыыҟәреиаарыхыҩны дмизацт. Аха анхаҩы ихылҵыз дынцьнырхоит, дырҵаҩхоит, дҳаҟьымхоит, дпоетхоит, дуасҭахоит. Урҭ зегьы заанаҭуп иара ахьырҵо уҭалар иуҵоит. Аха Ауаҩра шьҭрала ишаауа абарҭ рылагьы избоит. Избахьеит уи Ира лыла, избахьеит уи Лаҳәшьа лыла, ибзиазаны агәра ҳиргахьеит Енвер Капба.

Аҵьшьара шәыстәоит Ирина Қапба леиҧш иҟоу лыхьыз арҿыхара аҭахны иахьышәыҧхьазо. Ари “лырҵысра” Лаҳәшьа ишылҭахым еилкаауп, аха лара лзын акәзам. Насгьы Ира лзын зны иҳацралаз амца арцәашьа ҳзақәмшәо лыҧсышьа аҭоурых ахьаадыруа азоуп. Ари дара аус зцылуаз рмилаҭгьы ибзиаҵәҟьаны ирдыруан. Ира азәыҳәа иҩагылаз, лҭахыра раҧхьа зыжәлар зеигәырҕьоз кадрын. Убрыгьы ҳахырбааит. Абри инацҵаны исҳәо ашкол ашәышықәсахыҵра иазышәкуама, абас иҟаз аҭыҧҳацәа, арҧарцәа, ртәы ахьышәҳәо исҭыхыуп ажәлар рҟны иааҧсахьоу, иаҧсоу аушьҭымҭацәа рыхьзқәа еиеишәа иҭышәҵаарц. Даагап Қапба Енвер Ерасҭа-иҧа – аҩымҭа хатәра иаҧсоу, зхаҿсахьа иҵегь изыргатәу уаажәларратә усзуҩын. Нестор Лакоба и-110-шықәсахыҵра аназгәарҭоз ажәахә ҟазҵоз иара иакәын. Абри данаақәгыла Ирина Қапба сеаҧхьа дааиргылеит. Ешьеи еҳәшьеи – рҩыҵьагьы ишырҭахыз еиҧш рыжәҩа неибыҭаны аус еицызушаз ракәын, илаҵьалымкәа изааны даҳҧымхазҭгьы. Лара дазтәыз амедицина шакәзгьы, ҭыҧс илуҭозаалакгьы илызныҟәымгоз, илзымдыруаз ыҟазамызт. Лажәа разан.

Сара исҭахыуп Ира лҩызцәа рацәаҩызарц, иилaрц, еизҳаларц, Анцәа лахьынҵас ириҭаз аҿынза ҧықәсылак азәы иримҭакәа лҩызцәа апатриотцәа ирҿыҧшларц. Илылҵраны, ма инылҵраны илындмырҵыз, қәрас ироуааит ҳҿар, рхы иаҧырхагамхааит. Ианҧшылааит ҳажәлар ирха-разамкәа ирхарартәхьоу, ирхыргахьоу. Уи аҭоурых ҳнапы иакыуп. Ҳара зықәрахь инеихьоу ҳакәым, агара игараз иблалагьы ибеит Аҧсны злагылаз ашьаарҵәыра. Убри зегь ҳхаҳмырштҭыроуп. Ира леиҧш иаҧсоу рыхьызқәа уаҵәтәи ахьыбҿар ирзынзыжьуа ашәҟәынҵароуп. Игәнаҳароуп уи леиҧш иҟаз, иҟоу ртәы акы ианзамкәа ингәылацәа иҳацәцар, усҟан абҕа заҳҭаз заалымдарыла дҳаҧзырхаз ракәхоит. Лҩызцәа аиҿамсқәа иахьа ирацәазаргьы,

ҳаԥхьаӷа ииараны иӷазаргьы лара лхаан имаҷзан, насгьы рыбӷақәа еиҵырхыр, еизҳар ҳәа ишәаны ирышьҭан. Ҳаҕацәа иаҳзааргахьоу исса-мыссоу акгьы ыӷазам. Иҳамбазшәа ҳазвысзоуп уаҵәы аԥықәсыла ҳазҭо.

– Галина Ҳақы-иԥҳа, иҭабуп шәыҿцәажәаразы!

– Быгәҭакы бахьзааит, сызлабыҳәо еиишәа иҭышәҵаала, зноуп ашәӷәы анҭыҵуа ...

АҚӘРА

... Хынҩажәеи жәаф шықәса дырҭазаауан. Ҩажәеи жәаҩа заҵәык роуп инылҵыз. Ҩынҩажәеи хԥа шықәса ҵуеит уи аахыс. Аха ашкол илыцҭаз, илхааныз, дызлагылаз рыблақәа рыла, рыгәҭа дгылоуп, лыбжьы рыцуп.

Ирина Қапба Лаҳәшьа гәакьа раԥхьа днаргыланы, абри абиԥара абиԥара џьбаран. Уи ақәра иҭагылоу роуп аԥсуа школқәа раркра иахаанхаз. Аха рыбжаҩык ишыӷарҵаз еиԥш акәымкәа иаҳагьы ршьапқәа рпартақәа ирҿаршәны, азнык азы уи абызшәа ианышәаз аԥсуа бызшәа зимцеи ирылԥааны, қәԥарала мацара ҳара ҳҿынза иааргеит. Алабаӷьара ргәы ааԥнамҵәазакәа рыш-

колқәа нагзаны аҵарамҩақәа ирнылеит. Ақырҭқәа рзеиҩьашьарақәа рыла, рыҵшәаара иаҩыз дара гәҭакыс ишрымаз еиҧшҵәҟьа ашьҭархәаҿера рылдмыршеит. Абри иабзоураны ҳаҧсуа школқәа рхьышьҭрақәа ирхылеит. Иаадыртит.

Абри ақәра анҵра злахьынҵахаз Аҧсны аҵарадыррақәа Ракадемиа раҧхьатәи Апрезидент раҧхьа днаргыланы, урҭ аибаркырақәа роуп изыбзоуроу ауадаҩрақәеи аҧынгылақәеи зегь шьҭаҿны ҳбызшәа аҳаракырақәа рахь иназгаз. Иҳәынҭқарратә бызшәаны, ибҕеиҵыхганы иахьыҟалазгьы дара роуп изыбзоуроу, дара роуп баҟаны иазгылаз. Уи ақәра ашәымҭа, уи ақәра ашәҭымҭа, ицәгьа-ибзиа изанеишьаз роуп ҳаинтеллигенциа агәҭлыхқәа, аҵарауаа рхаҭарнакцәа: алитературеи, акультуреи, аҟазареи русзуҩцәа, ҳаклассикцәа. Абарҭ зегьы рыгәҭа дышгылаз, аус шрыцылуаз дынрылшәазшәоуп лҭыҧ ҭацәны дшаҳҧыло, дхьааха дышрыцрац дрыцраны лыхьз зқьышә иқәмбац рыла дыззымдыруагьы дааигәазаны дзаҳбарҭахаз. Лара леиҧш заҟаҩгьы гәнаҳарыла рҳәоуқәа ирхьыршәадаз. Аҧсны ицоз ашьаарҵәыра иаҳханамырштзеит урҭ, иахьа иаҳа ҳаныбылуа, иҳаахахьоу зегьы рҿырҩыцны, уи аиҳагьы ныззцхьоу ауазрақәа рхы ҳаларҩыханы ҳаццышәха ҳанкарыҧсо, нас ҳаргәлеимданы ҳсахьақәа ҧшааны ҳашрыҿцәажәо…

Лара леиҧш заҟаҩгьы рыҟамзаара ҳныҧшуада.Ақырҭуара еилнашьааз, зцәызқәа узышьақәмыргыло, шәышьықәсала изныҧшуаз шҳакәзгьы, маҵәа иаҵәак зыҧшаарц зылшоз, зхы лазмырҟәуаз ҳабацәа рдоуҳатә мчоуп ашьхақәа зхылҵыз. Мацәыс лаҧшеимҟьараны ҳалаҧш иҵазыршәало, лара лҩызцәа закәыз аҭцаара аҭахны изаҳаҧхьазо, урҭ рыхьызқәа иаҳа иааигәаны рҿызҳаддырҕәҕәалогьы уи зҳәара ауеит. Ҳара ҳамчқәа убри аҟара иҧаҳшәахьеит, анарцә иҟоу ҧыҭҩык Ирина Қапба леиҧш иҟақәоу ҳаҧсгәҵхәцәа аарцә иҟоу реиҳа рылшаратә, усмоу мышкы зны ҳаҵьал

ахәаацы ханнеиуагьы хаикәкра дара иаха ирыл-шарашәа еилыскааует. Ус шакәу Ира лпатретқәа рыла избоит. Лыхьз ухәар даарныҧап ухәап, ақьаад иаднакылаз лыҧшзара гәлымцәах мацарагьы ухәаақә-натцоит иара аҧстазаара ахатагьы азхара дша-зымбацыз. Лара леиҧш ибаз ракәхап, ажәа аҧстазаара ахатагьы зхылцыз. Ашьха унатцагыланы апатрет штухуа адыруазаргьы ахы инахаахазом, излакам акы иацнатцом. Ирагьы дыҧсабаратәын…

… Сажәабжь ахацыркымта акнеиҧш аикәхәа-ларстаңгьы исгәаласмыршәар ауам лабҩаба исы-вагылоушәа нсықәҩытуа, инсывасуа "иаауа", збжьқәа сгәы иныкәсуа урт аҧшьсык ахәса. Уи аахыс зака аамта цахьоузеи. Рызегь рыҧстазаарақәа ирылтцхьеит. Акызатцәык инхеит зган аҩы итәаз асни, сгәала-шәаракәеи, сареи… Сылаҧш иаатцагылалоит.

Аетцә-зы дасызан, лыхаара ахьынкатәаз ашьацра иатцәахуан, ма изымтцаныхәо тцлажәла ссирк шьтиаауан. Ааи, ааи, лсызцәа анарцә измоу иахагьы аразкы имоуп. Утоубыт ахы зкыр, иутцагыларц иутаху ацәаса бзиақәа змоу иакәзарц шутаху еиҧш, анарцәгьы думазароуп узнықәр угәы еихьызымшьыша. Аха иара иацьалны…" Икоу шәасхәап, урт аагылазом. Зегь акоуп рыгәқәа хара хзын иаахәуам. Уи џьашьатәзам, аха акгьы рылшазом хара хатәқәа зеидгылар", абас Нанба Михаил Дыгә-иҧа (ахакьым) иан Хьымор лажәақәа бакара руеит иахьанзагьы, егьырт ахсыкгьы Антонина Асз-ҧха, абехәшьа Қсениа, Шьушьа Асз-ҧха иацдыргызуан.

ЛАМАРА БАГРАТ-ИҦХА АЛАСАНИА,

Гагратәи аҧшьбатәи ашкол аҩы пионерҧыза еихабыс аус зухьоу:

Ашкол сантаз атлетика ласы азы аицлабракәа срылахәын атыҧкәагьы згахьан. Убас зны Гагра

еицлабрак аҿны ҳаҩуан. Агәаҵәкра сыхьит, убас сычмазаҩхеит сҭаацәеи аҳақьымцәеи аԥсы инықәсырԥшратәа. Санзышьақәымгыла Ира Қапба дысзааргеит. Сылхәышәтәуан. Саналлырга, сан ҟәрышьқәак аашьҭылхын ҳаиманы рыҩны ҳцеит, нхарала иаҳзааигәоуп. Аԥарақәа нылзылкит, Насы аамҭагьы цәгьан, акы ахәшәқәагьы рыхә лгазомызт.

–Аԥара азоума сара шәзысхәшәтәуаз! – иахьанзагьы ҳақьымк иҟнытә исмаҳацт уи лажәақәа.

ЗАРИК АВЕТИСИАН:

– Ирина Қапба хәбаҟа шықәса слеиҳабоуп. Дсыздырзомызт лызбахә ҳарҵаҩцәа рыла иансаҳауаз. Уи адунеи деицадырхьазаарын. Хымԥада Гагра иреиҳау медицинатә ҵараиурҭак аалыртуан. Агразын лыԥсы ҭылхуан лашьа Енвер Қапба иеиԥш. Абас иҟоу шәышықәса рахь зноуп даниуа. Диит лара. Аха имицгьы даиуит дцәызны.

Зарик Аветисиан, Ашхен Минасиан, Нуца Багаԥшьԥҳа, Ламара Аласаниа уҳәа зхәыҷқәа илхәышәтәхьаз шәҩыла ирҳәамҭаны исаҳаит уахынла ачымазаҩцәа рахь данныҟәоз, ма Лаҳәшьа, ма Ашьа руазәы шлыцыз. Аҵых агәазы игәаҕны лымала дырзоужьуамызт…

ҚАПБА ЕНВЕР ЕРАСҬА – ИԤА:

– Саҭамыз бара бҿы, аха Ҭемыри Нурии аныхәыҷқәазоуп. Ран илыҭаны Москваҟа исышьҭит, хар змам ҳақьымк илырбарц азы. Таболин зыжәлаз хәыҷтәы педиатрк иҿы инанагеит. Ажәла “Қапба” аниаҳа даршанхазаап. Нас длазҵааит, “Ирина Капба дыжәдыруазма?” –

ҳәа. Иара заҟа иҵьеишьаз инеиҳаны ари азҵаара лцәа дыҭнарбзааит ларгьы.

– Сыԥшәма иаҳәшьа лоуп! – ҳәа иалҳәеит.

Рацәакгьы бжьымсит, акәурорт Пицунда аадыртит, уа напхгаҩыс сҟалеит. Абас ахәыҷқәеи рани илырхьаз амҩала В. Таболин ԥсшьараҳәа Пицунда даҳҭаауит.

– Виачеслав Таболин, ахәыҷтәы педиатр, апрофессор, шәхәыҷқәа сынрылаԥшырц сҭахуп, аниҳәа, аҩныҟа дымҩахызгеит. Ашҭа ҳанынҭала инаркны, иҩыза гәакьа дшихьаауаз убаратәа, лара дзықәгылахьаз адгьыл, ҳара ҳгәараҭа аҟны иаара лыԥсы ҭаны дибазар аҟара иҭынчра иалзбаауан иҭынчымраз акы.

– Ари, ари дызусҭада? – ибжьы имҵноуп иаразнак илаԥш нзықәшәаз, аҭзамц аҿы икнаҳаз лпатреҭ ахь дышнеиз.

– Ира Қапба лоуми, сара саҳәшьа, – сҳәеит ҳшеизыҟаз шықәсқәак раԥхьа ишиаҳахьазгьы. Зназы егьааҵьасшьеит. Аха нас хрыжь-хрыжь ацәажәара дналагеит: – 1947 шықәсазы Москватәи амедицинатә институт ҳаицҭалеит ларгьы саргьы. Дызнымаалодаз, аԥсы зхалымҵодаз, зегь ҳзын дгәадуран, дырҵаҩын дыцхырааҩын, лнапаҿы илзаамгоз маҭәар ыҟазма. Ҳфакультет аҟнытә астудентцәа, алекторцәа зегьы ҳанлылацәеит. Гагратәи аԥҳәызба абри лоума ҳәа деибадырбалон аинститут иазеиԥшу еизара дук анымҩаԥысуаз. Аха сара рацәак исызнамгакәа схысгәы ахшәаны икажьны сцеит, имцаны ишсыцралазгьы. Лара ҳфакультет аҿы акомҿареидгыла амазаныҟәгаҩыс дҳаман. Исыхьыз еилылкаазаап, афымца дәыҕба дынҭалан, дсышьҭаланы Риазань днеит. Сыбла иабоз сызхамҵеит. “Ирина Қапба!” –лышҟа шьаҿақәак ныҟасцеит, аха сҩааныскылеит, баша дшымааз снырит.

– Избан ус зыҟоуцаз, – слымҳа лкит, ҳара ҳҭагылазаашьа уара утәы аҵкыс еиҕьны удыруама, нас ус

анакәха ҳазегь ҳҭыҵроуп, ашә аҳаркуама ҳфакультет,– ҳәа дсылабжьаны, сеидкыланы, лаԥхьа сыргыланы саалгеит. Амедицинаҿы иахьа исымоу ахьызҳәаракәа Ира лоуп изыбзоуроу. Ииашаҵәҟьаны, лара лакәымзар уаҳа схынҳәып ҳәа сгәы иҭамызт. Лҩызцәагьы, дазырԥхьозгьы, иара ҳ-Совет медецинагьы ааха дузза амоуп, аҵара лыцызҵоз зегьы дҳалыукаауан, азәгьы дҳаиԥшымызт.

* * *

Абарҭ ацәаҳәақәа равтор, жәаҩыла сзыҿцәажәахьаз рыбзоурала шьҭа ҳәашьа сымамызт Ирина Қапба дсыздыруамызт ҳәа. Енвер Капба абри ансзеиҭеиҳәоз аены хыкәкыла сзызнеиз Гагра ҳаҩа инапаҿы ианыҟаз иара ихҭыргахьаз ахҭысқәа ишрызкызгьы, еиҿырԥшрак аҿы Ира дигәалаиршәеит. Абри иаҳагьы сгәы сеынҵеит. Зны аҩны аганаҿы итәаны ԥшьҩык аҳәса ргәы дырзалымхуа излацәажәоз иаҳа дааигәазаны саԥхьаҟа дааиргылазшәа дысирбеит, сгәы иҭыхоз азҵаарагьы ирласит. Лыԥсы ҭаны дынсываиргылазшәа, еицрылаҵәахьоу ашәеиԥш дсыцдәылҵызшәоуп еиҭеиҳәази, иареи, лара исзымдыруази шысзааигәеитәыз. Иныз-баалаз ари атрагедиа акырза шахыҵуазгьы, иара ицәеижь иаламбацызт. Сгәгьы иҭаскит иара, ихьзала сызлагаз ашәҟәы аума, аҩбатәи ашкол ашәы-шықәсахыҵра иазыскыз аума, урҭ раԥхьа иҭсыжьырц лара илзыскыз ашәҟәы хәҷы...

Сажәабжь ахыркәшара хәбаҟа даҟьа шагыз цатәыс исоуит Шәача. Агәеилашәа лрахәц еиԥшоуп уи аены сеихәыдхашәаны уа сшалаз. Сгәы зынзагьы исыцымныҟәеит. Иаасҳәақәаз рыхәқәа шәаны дара мгазакәа сҿынасхон (бзиашәа рыхәқәа ушәаанза унапы иадыркзомызт).Нас сышьҭаҿырҭуан, иансмаҳалакь, исыхьзаны сыжәҩа аанкыланы иаасыхон. Иҵьасшьоз, исыхьыз снырхуазшәа азәы вбак сыҭара изымгәаҕьит.

Аҭамзаара шьҭаҵо, иҭабуп ахҳәаауа сҿынасхон. Џьаргьы иашаны амҩа ахьеихысымҵәаз азы наҟ-ааҟ иааиҿагылаз х-машьынак сышрыбжьагылаз збеит. Аныҟәацаҩцәагьы ҭыҵхьан, аха урҭгьы ажәак рызсыҟәымҵеит. Рзараҟәа кны, аҧыр-ҧырҳәа рыхҟәа шырҟьози, ажәҩан ишаҵаҧшуази уажәоуп цҟьа саназхәыцуа… Цәгьалаҵәҟьа исхызгаз сымш санымзалакәа сеибганы сааит аҩны. Аенытәи сымш ахьанҭара уаҳа сынзаҵымҵзакәа, иаасыди-баҳәалаз ахәыҷҟәа рылагьы исызхмырҧсаазакәа ишыхәлара ихәлеит. Мшаҧымзазтәи амш хьшәашәараҟәа уи аены излареиҧшымыз ала, ҳахьтәаз ашәшьыра аанҳмыжьыцкәоуп ҳгәыла арҵаҩы Инга Шармаҭ-ҧҳа дшааиз. Акраамҭа ҳаицәажәон. "Ҟапаа рыҧсра" налҿыҵшәеит нас ацара леазкуа. Зназы слымҳа агәра сзымгеит, ҧхызла исаҳазшәоуп сшаахьаҳәыз, сеаанымскылеит, дсызҭымҵааит. Сыбла даахыгьежьылеит Аделаида Ҟапба, иара убас еилҳархыз лаҳәшьа лыҧсҭынхаҟәа лнапҩымҭа ашәҟәҟәа, аҵхыраара зылҭахьаз ананамгацәа рзын илшьҭлоз рыхҩылааҟәа, илхәшәтәуаз рзы ахәшәҟәа знылҵуаз, дасу еибатәыз рыла еиҟәҵаеиҟәҵаны, ишаанагара иҟаз луада ахышәара аҵышәара зегьы дара ирымехакны ирадны иҟәын. Лпатреҭ дукгьы адиван иахьыҟәгылаз, абарҭ зегьы ахьҳарҿыцыз лара илҧырхагахар ҳәа сшәан ирласны рыҧхьакразы сшәыцхраап сҳәеит ҳусура аныхҳаркуша, лымала илзынсыжьыр даазрыцҳашьаны.

– Бысцәымшәан, уи сара сагазом, сзышьцылоу ауп,– илымухаҭеит сышлыҳәазгьы. Ирина Ҟапба лыҧсыҧ алагаҩагабжьы сзырҳауаз абарҭ зегьы рырҿыцразы агәазызара сыман, илызхымгарызшәа збон, акы лыхьыргьы схы иавзбо аҿынза исыдыскылахьан. Сара лааҩсан итәоу слымбазо партреҭҟәак дрыхәаҧшуа наҟ ахара даныргозгьы ыҟан, уи лнысхуан… Нас игәаҕьны сҵааит: Инга, ишҧабҳәеи, Ҟапаа бҳәама, уи иацыбҵаз ажәа закәи?!

– Аҩны шәыҟазамзи, Қапба Енвер Ерасҭа-иҧа…

– Ишҧа? Дыҧсныу?! Сеихеит, сеихеит уахь, ишылашьцара ишылашьцахьазгьы. Усҟан акәым, иахьазгьы ихасҵарц сҭахым…

– Ааи, сабамҩахыҵуаз, даеазәы ила ишәмаҳауаз, ихәлацәеит шьҭа уахь шәабацо шылҳәоз са саҧхьа ашҭа иҭыҵырц зҭахыз лаҧхьа сара инсыжьит…

Ауаҩы иҧсҭазаара даналҵыз амш аены аҧшаара ҳалагоит уи акәша-мыкәша. Ҳаимдоит, игәы аанызкыларыз иахьа дзыниазеи ишиҭахыз дыҟанеи ҳәа. Ус иҵьаҳшьоит ҳара ҳала ихьзаргьы. Анызбара ҳалагоит уи аҵыхәтәантәи амш. Ауаҩы диаанза илалахьаз мгәаҭа дахьынзаҟоу акәзам данашьуа. Аха ҳацәымҩашьо агәра аагоит, ҩажәеижәабатәи ашықәсқәа инадыркны аҧсуак енак хәлаанза ишиҭаху ибҭа неиҵыхны иҭаацәа дышрыламҧшыц. Афатә, ажәтә, ашәҵа амазаареи амш бзиеи акгьы аанагазом иара изын. Аиҳаракгьы Енвер Қапба иеиҧш иҟаз ауаажәларратә усзуҩы, зыуаажәлар рхьаақәа згәы иҭысны ицоз…

Аха уи иагьа гәыхь дыриааиргьы, иҧсҭазаараҿы Ира Қапба, Аделаида леиҧш дивагылазҭгьы иҟаларын иҵегь анҵра илахьынҵахаргьы.

“Енвер Ерасҭа-иҧа игәы аагыланы дыҧсит ҳәа ансаҳа иаразнак Аделаидалоуп саҧхьа иаагылаз. Исыздыруам уи ишылхылго. Иара ила акәын зегьы рхашҭра лылыршаны. лусура ала лгәыҕрақәагьы лышьҭзырхлоз…”, – лҳәеит Татиана Мықәба.

Аделаида лзын Ирина лыҧсы ҭан илаҵьалны дҭахазҭгьы, насгьы Енвер Қапба дахьынзалхагылаз. Урҭ рыгәҭыха акакәын, бымшәан, сабабыхәо ҳәа ибжьы есымшагьы иаалықәиргон, лабашьара лзиуан. Еицәырзоз ҳәа акгьы рымамызт,бгәы иаанагозеи, угәы ишҧаанаго ҳәа ргәаанагарақәа еицыршон. Иҵьоушьогьы иҟамызт. Ларгьы дкоммунистын, апартиа амазаныҟәгаҩысгьы днарышьҭхьан, ажәлар рҟны анапхгара

бзиацәа илылоу агәра игон. Аеҳәшьара инаваргыланы уи аус аҿы игәҭыха лыцишон. Усмоу, ашкол аиубилеи Аԥсны Апрезидент иалхра ашьҭахь имҩаԥгазар иаҳа иԥшзоуп ҳәа иныҟәрԥшны аеҳәара иҳәахьан. Лыдагьы дыхәшәымызт, иара ида ларгьы шьҭа аԥсҭазаара дазхәыцуамызт. Реизыҟазаашьа ецтәи амш аҟнытә иаауамызт. Аешьцәа Леиауантии Ерасҭеи аамҭала ҿенак инеибамбар еиҿыԥсаауа ианыҟаз еиԥш акәын рыԥсқәа шеихәлаз арҭ аҩыцьагьы. Дара рҿы иаҳагьы аеарҭбааит рабацәа злаҟаз. Омашәа иаабаргьы ҳиашам. Архнышьана ааиҩызцәаз аешьцәа бзиа ианеибамба нас ҳәатәыс иҳамоузеи, аха ус иахьыҟам ԥасагьы ирацәан, иахьа иаҳагьы ирацәаҩуп. Енвер Қапба акы ихьуеит ҳәа иҟадаз, згәы иҭашәодаз дыздыруаз рахьынтә. Аха иԥсы ахьынзаҭаз Аделаида саҳәара дахьзеит ҿырԥштәык: Ерасҭагьы Гаграҟа иашьа данааига, хаз-хазы анхара иалагаанза, ҩнык аҿы ииуаз рысабицәа анеицыраазозоуп. Асаби данилакь, раԥхьатәи ашәымҭақәа (аминуҭқәа) инадыркны иибо, иаҳауа идикылоит иан лыԥхареиԥш. Еилых дызмамыз анацәеи абацәеи, ргәеибабылра, реизыҟазаашьа рхәыҷқәа ирнырхьан, дара рзын ан илкыкахшын. Инрывак-аарывакны иҟан аешьцәа малла еицлабуаз, еицашьыцуаз. Аха арҭ ишиз еиԥш, абри аазара иацыз аԥшзара шьалк еиԥш ишарԥхоз мҩашьо рылаԥшқәа еихын, еихәон, еицхырааун. Иҟалап иара убри азын акәзаргьы Енвер Қапба иԥшәма Изольда сҭаца аҳкәажә, лхәыҷқәагьы усоуп ишрылалааза ҳәа Ада дызлеигәырҕьо. Уи лԥацәа ҿеназацәык Аделаида лҟны имнеикәа ианаалакь иралҳәозаап, ҳаи абаақәа, уа шәлавс-ҩавсуеитеи, бышԥаҟоу ҳәа лашҭа шәынҭамԥшыкәа чҳашьас иашәҭозеи, шәнымҩахыцны дзыжәымбарызеи” – ҳәа.

“Ирина Қапба”, “Енвер Қапбеи Гагреи” ҳәа хаз-хазы ирзкны ашәҟәқәа ҭужьыргьы, рыхьызқәа еилымсыр аузом. Азә иҟны егьи даанагоит, аҵла адацқәа реиԥш еилысны ицоит изыхьзази, изхьымзази, изыхьзараны

иҟази. Аратцла акы ыцҩааргьы, егьи иннакылоит, икаҳар аузом адацқәа ныцжәаны. Руак иахылтцыз амахә дуқәа рбӷьыц иатцәақәа рыла иртцәахуеит иргәылҩааз амахәқәа, Енвер Қапба Ирина лзын иныз ахәрақәа иара ишықәсқәа рыла рытцәахышьа иҿшақәиршәоз еиԥш. Аха сара саннеи (иабаадыруаз акәымзар иаҵьал ааигәахахьан) интцыра шкьаҿхоз инырхьазшәа Ирина ԥшьыҵьараҟа дигәалаиршәеит. Дшизымхоз сбарҭахеит. Абанҭ аԥшьҩык аҳәса, абри сҩымҭа ахац златхаз аҳәса рҟнытә Ира лызбахә ансаҳа иаразнак иара иҟны сцаны сахьиҿымцәажәаз азы схы авба асҭеит. Избеит иаҳәшьа дшизымхоз. Акыр шықәса лара дшеиҳазгьы, ирҳәоит иара изын ари зыԥсы ҭоу ҿырԥшыганы ахааназ дизынхеит ҳәа. Есымша длытцаԥшуан, тцарала дахьыҭбааз мыцхәы длеигәырӷьон ҳәа.

“Уаҳәшьа дуҿхәар аԥсуатцаслагьы ииашам, аха ибасҳәоит Ира лыԥсы ҭазҭгьы аибашьра адәы даақәтцны лхы хчык ишылалымтцоз. Аԥсны аԥацәа дышрывагылазаауаз, заҟа ԥсҭазаара еиқәлырхарыз. Уи Қапаа ҳакәзам, азәгьы дузидкылазомызт. Ииашаны адиагноз ақәргылара, ирымароу ахәшәқәа рыдгалара анаҩсгьы уи аԥсуатцасгьы атциаахәшәқәа лхы иалырхәон. Ахәшәқәа иаҳа ахәшәра анрылоу ҳәа амшқәагьы алхны илыман, амшынтца Ада илымазар ахәҭоуп, уи акгьы лмырззеит. Дыԥсит ҳәа сара ихастцазом, лыԥсы ҭоушәоуп сышлызхәыцуа схаҿы данаазго. Избанзар зыматц луаз лыжәлар рыцҳасшьоит. Иахьатәи ҳаамҭазы акәын уи лҩыза аԥсны данаҭахыз” – абас иаартны дсацәажәон…

Ира Қапба лызбахә зны ишсаҳахьаз зынзагьы издыруамызт. Лара илызкны зтцаара хыцәкгьы исымҭацызт, қәкысгьы исымамызт. Сзызнеиз Гагратәи ахақәиҭра иазкын. Аха уа сандәылтц ашьҭахь сыԥланқәа рҿырԥсахит… Убри азоуп Ира илзыскыз ашәҟәы хәҷы аҿы иаргьы дзаацәырнагаз. Аамҭала зны, Ирина данқәыԥшыз, Қарҭаа дрыҳәаны Гагратәи ахәшәтәырҭа

еихагылак ахадмыргылакәа ицрымҵыз, нас Гагратәи апартиа актәи амазаныҟәгаҩыс иара Енвер Ерасҭа-иԥа даныҟала хәамц дук шнаваиргылаз еиԥш, Аԥсны Агимни, Абираҟи Агьерби раԥҵаразы акомиссиа еиҳабыс данамаз лара дахьзазҭгьы заҟа гәаанагара ҟаимаҭ цәырылгарыз. Аҳәара мацара акәымкәа, заҟа цхыраара рымҩақәа аалыртрызеи. Бзиа ирбоз рышкол иагьа рыла ирԥшзаны ашәы-шықәсахыҵрагьы еицымҩаԥыргарын…

Ома зхызгахьаз аԥсуа нбанқәа реиԥш ирзеиԥшыз аҟазшьақәа убарҭоуп Енвер Қапба дыздыруа, Ирина зынза думбацзаргьы. Сазыхынҳәырцгьы сҭахуп Ирина Қапба лыблокнотқәа руак; “Аблокнот иаҵәа”, абри аԥсуа нбанқәа рҵара иазкын. Дара анбанқәа анылҵеит арымарахьтә, аган аҿы. Арыӷьарахь ала урҭ злоу ажәақәа, аха қырҭуа нбанла, избанзар рышкол мчыбжьык ахь аасааҭк ақырҭуа бызшәеи алитературеи ддырҵон.

Ирина лымца зызхымгоз лаҳәшьа Ада, ажәа “аеҳәшьа” анлаҳалакь лыццышәқәа канаԥсозҭгьы, уажәы илзацлеит “аешьа”. Ахы зықәшәаз агараҭыԥеиԥш дарҵысуеит уи, лыжәла аԥашә дацқәа лгәы ианкны иацҵырхуазар аҟара. Аеҳәшьа лыла ибылхьаз, аешьа ила дыблит иаҳагьы инеицәаны. Аха амца икыднаблаахьоу абахәра ҿыц аԥсы шҭало еиԥш, ирызнымҵыз нылҵырц азы, ирзынамыгзаз иахалҳарц азы иаҳагьы ирацәахеит лгәалашәаракәа, иҟаҵатәу, еиқәрхатәыу. Иаҳагьы ирԥшзатәхеит урҭ рышьҭақәа знымҵуа, аҵара ахьырцоз, рышкол ргәыблырҭахә арԥшзара, дара

реиԥш егьыртҭгьы агәлымҵәахқәа зыҵсы ҭоу ирыцзар азы. Заҟа дымцакыз аҟара иаҳагьы дҕәҕәахеит уи аԥсуа нбан еиԥш…

Аамҭа цҵакуеит азәгьы иаҳзымԥшзакәа. Ҳазҭалаз ашәышықәсеиԥш ус иниасышт. Ашықәсқәа цҵакыцыԥхьаза иаҳа иҳалслашт ҳцәызқәа, иаҳагьы иааигәаны иаабалашт, иаҳагьы иаҳнырлашт ҳагхақәагьы, ҳзыхьзараны ҳахьызԥаақәазгьы… Аха иҳамоуп иаҳзынамгзази, иҳаԥхази, ҳареи ҳаиҟәшара алзмыршо доуҳатә мчык рызегь рхаҿсахьақәа ҳзааигәазтәыша: Амра, Ажәҩан, Ҳхьыԥшымра. Изҿыхәоз рзыхьхәқәа. Урҭ аангылашьак рмоуроуп ҳара ҳаиԥш. Еиҵаҳхлароуп убасеиԥш, ҳара ҳнаҩсгьы урҭ иҭамбакәа ахьхьаҳәа иааиларц. Шьардаамҭа анҵыра рынҵырахарц азы. Урҭ Хәрашәақәоуп, урҭ аԥсуа нбанқуоуп. Урҭ Анбанқәа милаҭс иҟоу рынбанқәа иреиԥшзам, Ҳаԥсадгьыл Аԥснеиԥш ирымоуп рхатәы ҭоурыхқәа, рхатәы рыԥшзагақәа, рхатәы еҵәахәқәа…

Ира, сара саҳәшьа, са сзын иҭамбаз зыхьуп, ари ихымбылыз шәҭыцуп зҳәаз Енвер Қапба иецәажәарак аҿы баша иалимкааит ажәасак, – иара убри ала иԥысҵәаргьы сҭахыуп: – Ҳаҕацәа иаҳзаарымгаз ыҟазам, урҭ згьы ҳзышьцылахьаз, ҳазнышәалоз, аҵыхәтәан хацәнымырха илаҿагыланы ҳачкәынцәа рхы зқәырҵазоуп. Аҕа иабашьра шыцәгьаз иаадыруа ауп, аха иахьа исҳәоит уи иаҳа ишымариаз. Аха ҳара-ҳара ҳаицәыхарара, ҳаиҿагылара, ҳаешара ҳхаҭақәа ҳҭархагақәа ируакыуп, уи ауп ҳаҕагьы дыззыԥшу.

(Армарахьтә арґьарахь) Адқьа Нанба - Ирараа ранду,
ашкол аргылара иалахәыз аҵьам иԥшәма Иаҳиеи уи
лызҕаб хәҷы Наргизеи.

И. Қапба лани лаби Ашьа Аҩзбеи
Леиуа Қапбеи.

Ирина Ҟапба агәабзиарахьчарҭа Жәаҩакәарагьы аус луан Гагратәи ахәшәтәырҭаҿы ахәҷтәы ҟәша аиҳабыс даныҟаз.

Ирина Ҟапба астудентцәа алекциа данырзапхьоз.

Ирина Қапба акомҿартә конференциаҿы
ажәахә ҟалҵоит 1952 ш. азы Москва.

(Армарахьтә арыӷьарахь) актәи ариад аԥшьбатәи
И.Қапба ақ. Москва.

Ирина Ҟапба Гагратәи акомҿараа рыгәҭаны.

Ирина Ҟапба.
Абжьбатәи
акласс аҵаҩы.

Гагра аҟалаҟьтә хәшәтәырҭа. Ахәычҭәы ҟәша аиҳабыс иҟаз Ирина Қапбеи Наҭела Лакырпҳаи ачымазаҩ хәчы дангәарҭо аамҭазы.

Ирина Қапбеи лыстудент Ирина Аҩзбеи (армарахьтә арҕьарахь).

Багаԥшь Нуца Маҵьыҭ-иԥҳа лԥа Ҭенгиз (арымарахь ала) даныхәычҷыз деиқәлырхеит Ирина Қапба. Аҵара ду имоуп, аԥеи аԥҳаи драбуп. Дынхоит Москва.

Ҟапаа ркәаскьа.

Гагратәи абжьаратәи аҩбатәи аурыс школ Ирина
аҵара ахьылҵыз.

Белла Урскановна Барцыц

НЕ ОПАВШИЙ ЦВЕТОК

Аредактор *Вл. Басариа*
Атехредактор *Л. Евменов*
Аҭакзыԥхықәу акорректор *Г. Арҟәыӡь-ԥҳа*
Акорректорцәа – *Ф.Быҭәба, Е.Адлеиба, Н. Шьамаҭаа.*

Аформат 84х108/32. Ашрифт “Ариал”. Иҟаҵә. кьыԥхь. бҕьыц 2,375. Иныққә. кьыԥхь бҕьыц 3,9. Атираж 200. Аҿаҵапҟа № 605.

Аԥсны Аҳәынҭқарра, Акьыԥхь аҩны.
Аҟәа ақ., Ешба имҩа, 168.